

GUSTAF AF GEIJERSTAM

ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ ΤΟΥ ΜΙΚΡΟΥ
ΑΔΕΡΦΟΥ

Gustaf Geijerstam

Το βιβλίο του μικρού αδερφού

«Public Domain»

Geijerstam G.

Το βιβλίο του μικρού αδερφού / G. Geijerstam — «Public Domain»,

Содержание

ΕΙΣΑΓΩΓΗ	5
ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ	8
Κонец ознакомительного фрагмента.	25

Gustaf af Geijerstam

Το βιβλίο του μικρού αδερφού /

Μυθιστόρημα ενός Γάμου

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Είτανε μια φορά ένας συγγραφέας, που ζούσε ευτυχισμένος με τη γυναίκα του και τα τρία παιδιά του. Είτανε τόσο ευτυχισμένος, ώστε δεν το εννοούσε κι ο ίδιος και μολαταύτα έγραψε πολλά βιβλία για τη δυστυχία των ανθρώπων.

Η μεγαλύτερη ευτυχία του δεν ήταν η αγάπη· ούτε η πατρική χαρά, που την έπαιρνε απλοϊκά σαν ένα πράγμα τόσο φυσικό, σα να ήταν αδύνατο ναπολάψουν οι γονείς από τα τέκνα τους άλλο παρά χαρά. Η ευτυχία του δεν ήτανε γιατί, με όλη την πολύχρονη συζυγική ζωή, φώλιαζε πάντα στο σπίτι του το σπάνιο πουλί, που το λένε ανίκητη νιότη. Η μεγαλύτερη ευτυχία του ήτανε το πως δεν απάντησε και δε γνώρισε ποτέ κακό, που να μην πίστευε πως μπορούσε να το νικήση με τη δύναμη και την υγεία. Τα δυστυχήματα, που φοβερίζανε να φανούν, ήτανε σαν περαστικά σύννεφα, που χανόντανε στον ορίζοντα κι αφίνανε καθαρότερο τον ουρανό του. Έτσι πίστευε τουλάχιστο κι αυτή η πίστη ήταν η πραγματικότητα, όπου ζούσε. Τη φτώχεια, που πολεμούσε μαζί της αδιάκοπα, κατώρθωσε να την κρατή πάντα μακριά. Ένας εχθρός υπήρχε μόνο, που μαζί του δεν μπορούσε να μετρηθεί, κι αυτός ο εχθρός ήταν ο θάνατος.

Κ' ίσως να μην ήτανε η μικρότερη ευτυχία του ανθρώπου αυτού το πως δε φοβήθηκε ποτέ σοβαρά, πως ο θάνατος μπορούσε να βρη είτε αυτόν τον ίδιο είτε τους αγαπημένους του.

Με το αίσθημα τούτο της μεστής ζωής έγραψε ο συγγραφέας αυτός ένα βιβλίο πλημμυρισμένο από καλοκαιρινό φως και με θέμα τα δυο μεγάλα αγόρια του, τα παιγνίδια και τις διασκεδάσεις τους, τα άθλα και τις ατυχίες τους. Το βιβλίο ήτανε μια ιλαρή χαρά και γι' αυτόν τον ίδιο κι όταν μου έρχεται στο νου εκείνη η εποχή, μόλις μπορώ και το εννοώ πως ο άνθρωπος αυτός είμουνα κάποτε γω.

Άμα τυπώθηκε και δέθηκε το βιβλίο κ' ήταν έτοιμο να κυκλοφορήση, ο συγγραφέας πήρε μαζί του δυο αντίτυπα, έγραψε στο ένα τόνομα του Ούλοφ και στο άλλο του Σβάντε και τα έδωσε επίσημα του καθενός από τα δυο αποθανατισμένα παιδιά του.

Ο Ούλοφ πήρε το βιβλίο του κι ο Σβάντε το δικό του. Ο Ούλοφ, που είναι φύση πραχτική και δεν έχει καμιά κλίση στη φιλολογία, λένε πως πρώτη φορά έπιασε κι άνοιξε αυτόρμητα βιβλίο. Νομίζω μάλιστα πως διάβασε τρία ολάκερα κεφάλαια. Ο Σβάντε όμως διάβασε μεμιάς ολάκερο το βιβλίο από την αρχή ως το τέλος. Και διάλεξε μερικά κεφάλαια, εκείνα που του αρέσανε ξεχωριστά και τα διάβαζε δυνατά σε όλους, όσοι είχαν όρεξη νακούνε. Μ' ένα λόγο, βασίλευε μεγάλη αγαλλίαση σ' όλο το σπίτι.

Τότε όμως έτρεχε μέσα στις κάμαρες ένα μικρό πλασματάκι. Είταν ο μικρός αδερφός του Ούλοφ και του Σβάντε κ' είχε μακριά σγουρά ολόξανθα μαλλιά και τα πιο μεγάλα γαλανά μάτια, που μπορεί να έχη ένα αγοράκι. Τον έλεγαν Σβεν και μόλις είχε κλείσει τα δυο χρόνια. Να μιλή καλά δεν μπορούσε. Μπορούσε όμως να εννοή.

Όταν λοιπόν του διάβασε ο Σβάντε δυνατά από το βιβλίο, τονέ ρώτησε η μαμά:

– Για ποιόνε λέει το βιβλίο;

Κ' επειδή ο Σβεν δεν ήξερε τι ναπαντήση, ξακολούθησε η μαμά:

– Για τα μεγάλα αδέρφια σου. Δεν καταλαβαίνει ο Νέννε;

Νέννε λέγαμε το Σβεν. Είχε βρει τόνομα μόνος του, γιατί δεν μπορούσε να προφέρη το Σ.

– Μα ταδέρφια δεν τα λένε όπως λέει το βιβλίο, δοκίμασε να πη ο

Νέννε.

– Τι κουτός που είσαι! είπε ο Ούλοφ. Ο μπαμπάς μας λέει έτσι.

Τότε εννόησε ο Σβεν και με μάτια, που λάμπανε από την ανυπομονησία, ρώτησε:

– Δε λέει τίποτε για το Νέννε;

Ο πατέρας, που μπήκε μέσα στο μεταξύ, σήκωσε το μικρόν ψηλά ως το ταβάνι, τον κατέβασε πάλι και του είπε:

– Τι να πη για ένα μαϊμουδάκι, που είναι τόσο μικρό ακόμα και δεν έκαμε τίποτε;

Μα ο Σβεν δεν έμεινε ευχαριστημένος. Άνοιγε τα μεγάλα γαλανά μάτια του όσο πλατύτερα μπορούσε, έδινε φιλία με το μικρό ρόδινο στόμα, έβαζε όλα τα δυνατά του. Ήθελε κι αυτός ένα βιβλίο.

– Μα ο Νέννε δεν ξέρει να διαβάση.

Ο λόγος αυτός δεν του έκαμε καμμιάν εντύπωση. Έτρεχε πέρα δώθε στις κάμαρες και το μικρό του ζωηρό πρόσωπο ήταν κατακόκκινο. Ο Ούλοφ πήρε βιβλίο, ο Σβάντε το ίδιο. Γιατί να μην πάρη κι ο Σβεν;

Αδύνατο να γίνη διαφορετικά. Ο συγγραφέας δεν είχε πρόχειρο άλλο αντίτυπο. Έφερε η μαμά το δικό της κι αφού σβήστηκε καλά τόνομά της, ο μπαμπάς έγραψε στο βιβλίο:

&Του μικρού Νέννε – ο μπαμπάς.&

Και τότε ησύχασε ο Σβεν.

Δηλαδή φάνηκε πως ησύχασε. Γιατί δε ζήτησε περισσότερα. Γύριζε μόνο ολόγυρα και διάβαζε στο βιβλίο. Μπορούσε να διαβάξη κι αποπάνω κι αποκάτω, κρατούσε το βιβλίο πότε ορθά πότε ανάποδα και διάβαζε τόσο δυνατά, που αντηχούσε όλο το σπίτι.

Τέλος κάθισε λίγες στιγμές μόνος του και συλλογιζότανε. Έπειτα έτρεξε άξαφνα τόσο γλήγορα, σα να είχε βια να φτάση όσο μπορούσε προτιότερα εκεί που ήθελε. Πήγε ίσια στην κάμαρα του μπαμπά, όπου καθότανε κείνος πνιγμένος στους καπνούς. Μαζεύτηκε έτσι ώστε να χωρέση ανάμεσα της καρέκλας και του τραπεζιού. Κ' έπειτα έβγαλε το κεφάλι και προσπαθούσε να δη τον μπαμπά στα μάτια.

– Τι είναι Σβεν; ρώτησε ο μπαμπάς, που δεν ήθελε να τον ενοχλούν.

Ο Σβεν όμως δεν ησύχαζε, αν ο μπαμπάς δεν παραμέριζε το κάθισμα ώστε να μπορέση να περάση.

– Ο μπαμπάς να γράψη ένα βιβλίο μόνο για το Νέννε.

– Τι; ρώτησε ο μπαμπάς.

– Ο μπαμπάς να γράψη ένα βιβλίο μόνο για το Νέννε, ξαναείπε το μικρό αδερφάκι δυνατότερα τώρα.

Τότε εννόησε ο μπαμπάς.

Ο μικρός είχε θυμώσει γιατί δεν τον ανάφερε το βιβλίο κι αυτόν. Όσο μικρός κι αν είταν, ήθελε δικαιοσύνη. Όσο μικρός κι αν είταν, εύρισκε ίσως πως είχε και κείνος τα ίδια δικαιώματα στον πατέρα μαζί με τάλλα αδέρφια κι όσο μικρός κι αν είταν ήξερε πως έπρεπε να έχη κι αυτός τη θέση του εκεί που είτανε ο μπαμπάς, η μαμά και ταδέρφια.

Κοίταξε τον μπαμπά ερωτηματικά με τα μεγάλα μάτια του και με τόση θέρμη, σα να είτανε ζήτημα ζωής και θανάτου.

Ο μπαμπάς το πήρε κι αυτός πολύ σοβαρά κι απάντησε:

– Σου υπόσχομαι, θα γράψω και για σένα ένα βιβλίο.

– &Μόνο& για το Νέννε, ξαναείπε ο μικρός δίνοντας να εννοηθή καθαρά πως αυτό είταν το σπουδαιότερο.

– Μόνο για το Νέννε, απάντησε σοβαρά ο μπαμπάς.

Ο μικρός έφυγε. Έτρεξε κ' έφερε το νέο ως την κουζίνα κ' έμεινε ικανοποιημένος τέλεια τη στιγμή αυτή.

Ο μικρός δεν έπαψε να το θυμίζει. Μα ένας συγγραφέας έχει να γράψει πολλά. Δεν μπορεί να βρη πάντα την όρεξη να γράψει για ένα μικρό σγουρόμαλλο αγοράκι, που δεν είχε κάμει στον κόσμο άλλο τίποτε παρά να τρέχη πέρα δώθε και να σκορπίζει σ' όλους τη χαρά. Και στην ποίηση, όπως και στη ζωή, οι μικροί πρέπει να περιμένουνε, γιατί οι μεγάλοι δεν τους αφήνουνε να περάσουν πριν έρθη η σειρά τους.

Γι' αυτό ο μικρός αδερφός έπρεπε να περιμένει ως τα σήμερα το βιβλίο του. Τώρα και γω είμαι άλλος κι όλα γύρω μου είναι νέα. Ο μικρός βέβαια δεν ήξερε τι μου ζητούσε, όπως και γω δεν ήξερα τι υποσχέθηκα.

Όμως ακούω μια φωνή, που με βιάζει να κρατήσω την υπόσχεσή μου.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

1

Ολάκερο το βιβλίο αυτό είναι βιβλίο του θανάτου κι όμως μου φαίνεται πως μιλεί περισσότερο για ευτυχία παρά για δυστυχία. Γιατί δυστυχία δε λέγεται να χάση κανείς ό,τι του είναι αγαπημένο, δυστυχία είναι να το μολύνει, να το διαφτείρη, να το παραμορφώσει. Και υπάρχει ένα μυστικό, που έπρεπε να ζήσω πολύ πριν το γνωρίσω. Η αγάπη δε μένει ποτέ στάσιμη. Ή θα δυναμώσει ή θα μικρύνει με τον καιρό. Και μπορεί να φέρει πόνο, όχι μόνο στην πρώτη περίπτωση. Η δυνατότερη αγάπη είναι κείνη που φέρνει πόνο, ίσια ίσια γιατί γίνεται πάντα δυνατότερη.

Μα θέλω να τα ιστορήσω εξαρχής και να διηγηθώ όλα όσα κλείνει το βιβλίο αυτό, όπως διηγούνται ένα όνειρο. Κι όσο κι αν φαίνεται παράξενο στον αναγνώστη – όλα αυτά δεν είναι τίποτες άλλο παρά το βιβλίο, που με παρακάλεσε να γράψω ο μικρός αδερφός.

Είταν όνειρο πως ερωτεύτηκα, πως παντρεύτηκα και πως απόχτησα παιδιά; Είταν όνειρο πως στάθηκα ευτυχισμένος και δυστυχισμένος όσο δε λέγεται; Είταν όνειρο, ή τα έζησα πράγματι όλα αυτά, όλα αυτά που φαίνονται πως μου σκεπάζουν κάθε άλλο περιστατικό από την ανθρώπινη ζωή, που είδα στον ορίζοντά μου; Τώρα μου φαίνεται πως στέκω μ' έναν ακατανόητον τρόπο – όχι απάνω, κάθε άλλο παρά απάνω – αλλά μακριά απ' όλα αυτά και το μόνο που με φτάνει είναι ένας τόνος ευλαβητικός και τόσο εκστατικός, που ούτε αυτή η μουσική δε θα μπορούσε να τον εκφράσει μ' αισθητόν τρόπο. Ναι, μόνον όταν θα έχω γραμμένο πια εκείνο που τώρα ζητά το δρόμο του απάνω στάγραφα φύλλα, που ίσως μια μέρα γίνουνε βιβλίο, μόνο τότε ελπίζω πως η ίδια η διήγηση θα μπορέσει να μου δώσει το κλειδί για να λύσω το αίνιγμα, που με βασανίζει και με ανησυχεί τώρα: τι δηλαδή είτανε στη ζωή μου όνειρο και τι πραγματικότητα.

Γιατί δεν είναι μόνο η λύπη που με σφίγγει. Είναι μαζί κ' η απορία για κείνα που έχουν γίνει, η ίδια απορία που σαλεύει στο βάθος κάθε συνειδητής ζωής —

Τη στιγμή αυτή θυμούμαι πως ένα βράδι μπήκα στην κάμαρα της γυναίκός μου και τη βρήκα να κάθεται συλλογισμένη μ' ένα βιβλίο ανοιχτό μπροστά της. Διάβαζε στο βιβλίο και το πρόσωπό της φαινότανε δυσαρεστημένο.

Έσκυψα απάνω από τον ώμο της κ' είδα πως το βιβλίο που διάβαζε ήταν η Γραφή. Είταν ανοιχτή στο πρώτο βιβλίο του Μωυσή κι όταν τη ρώτησα τι διάβαζε, μου έδειξε μόνο τις δυο σειρές, που μου φαίνεται πως τις βλέπω ακόμα στην κάτω άκρη της σελίδας. Και διάβασα τα λόγια:

«Κατηραμένη η γη ένεκα σου. Με πόνους να γεννάς τα τέκνα σου».

– Δεν είναι φριχτό; μου είπε. Δε θυμούμαι να γέννησα με πόνους. Δεν το σκέφτηκα ποτέ.

Σηκώθηκε και πήγε σ' ένα κρεβατάκι, που ήταν πλάι στο δικό μας, κ' έσκυψε απάνω εκεί σ' ένα στρογγυλό, δροσερό προσωπάκι, που κοιμότανε και που τα χείλη του σαλεύανε, σα να βυζαίνανε στο μητρικό στήθος.

– Σε γέννησα με πόνους; είπε, σα να μιλούσε μόνη της. Όχι, με χαρά κι αγαλλίαση, με χαρά τόσο μεγάλη, που δεν τη γνώρισα ποτέ ως τότε.

Μ' έσυρε στον καναπέ κ' έγυρε το κεφάλι της στον ώμο μου και στρυμώχτηκε κοντά μου, σα να ζητούσε να βρη αυτού προστασία απ' όλα τα δεινά και τους πόνους του κόσμου. Χωρίς ναλλάξει θέση, άπλωσε το χέρι της κ' έκλεισε το βιβλίο.

– Είναι ένα μωρό βιβλίο, είπε. Δεν μπόρεσα να το νοιώσω ποτέ.

– Μωρό δεν είναι, της είπα με χαμόγελο.

– Εσύ το είπες, είπε κι ανασηκώθηκε.

- Εγώ; Ποτέ!
- Ε, τότε θα είπες κάτι άλλο.
- Έγυρε πάλι κάτω.

– Δε θυμούμαι. Ξέρω μόνο πως θέλω να συλλογίζουμαι όπως και συ, να πιστεύω ό,τι και συ. Γιατί κανείς δεν είναι σαν εσέ, κανείς στον κόσμο.

Σε τέτοια λόγια δεν μπορεί ναπαντήση κανένας άντρας. Δε χρειάζεται να ταποκρούση, γιατί δεν είναι σα θυμίαμα στη ματαιοδοξία. Έρχονται σα χάδι, είναι έτσι όπως ένας άντρας κοιτάζει τη γυναίκα του και της λέει: «Για μένα δεν υπάρχει άλλη γυναίκα από σε.»

Η γυναίκα μου έπειτα από μια σιγή τόσο μικρή, που μόλις την παρατήρησα, ξακολούθησε:

– Βέβαια δε σ' ευχαρίστησα ακόμα που μ' έμαθες να πιστεύω ό,τι πιστεύεις και συ, όμως χαίρουμαι γι' αυτό. Δεν μπορείς να το αιστανθής ποτέ. Κάθε μέρα που περνά με κάνει πλουσιότερη. Κάθε ώρα μου φαίνεται γεμάτη από την ευτυχία μου. Μου είναι τόσο παράξενο να συλλογίζουμαι τώρα, πως μια φορά όταν είμουνα πολύ νεώτερη, πιθυμούσα να πεθάνω για να πάω στον ουρανό. Τι νόημα είχε αυτό και τι ποθούσα; Μου φαίνεται πως το λησμόνησα, σα να μη στάθηκε ποτέ. Το μόνο, που κάποτε προτήτερα το αιστανόμουνα βαριά, είτανε το πως δε θα ξαναέβλεπα ποτέ τον πεθαμένον πατέρα μου. Τώρα όμως μου φαίνεται πως δεν έχω άλλον πόθο παρά να ζήσω με σε και τα παιδιά. Ήθελα να μην υπήρχε άλλο τίποτες από τη ζωή που έχουμε να ζήσουμε συ και γω. Θέλω να ζήσω μαζί σου όσο να μεγαλώσουν τα παιδιά και ναποκατασταθούν. Έπειτα να γεράσουμε μαζί – εσύ και γω – τίποτες άλλο δεν μπορώ να στοχαστώ.

- Δεν πιστεύεις πως μπορεί να υπάρχει κάποια άλλη ζωή; ρώτησα.
- Κούνησε το κεφάλι κάνοντας ζωηρή χειρονομία.

– Όχι, φώναξε, δε θέλω τίποτες άλλο από αυτό που υπάρχει, θέλω να κοιμηθώ μια μέρα στη γης, κάτω από έναν ανθοσπαρμένο σωρό χώμα. Αυτό είναι όλο όλο εκείνο που θέλω και γι' αυτό παρακαλώ το θεό κάθε βράδι.

Κάθε βράδι έκανε τη δέησή της στο θεό κι όμως δεν πίστευε στην αθανασία. Το ήξερα και παραξενεύτηκα πάλι μ' αυτό το χαρακτηριστικό της αίνιγμα, που για κείνη είτανε μόνο μια φυσική πραγματικότητα. Της χάδεψα τον ώμο για να της δείξω πως άκουσα κ' εννόησα, αυτή όμως αλλάζοντας απότομα θέμα, ρώτησε:

- Πιστεύεις εσύ τίποτες άλλο;
- Ούτε πιστεύω, ούτε δεν πιστεύω.

Ξαναείπε τα λόγια μου όλως διόλου χωρίς τόνο, αν και τα είχε ακούσει πολλές φορές προτήτερα, τα ξαναείπε σα να κλείνανε κάτι ακατανόητο και φώναξε άξαφνα:

- Τότε έχεις αλλάξει.
- Δεν το πιστεύω.

– Ναι, έχεις αλλάξει. Αλλιώς πως είτανε δυνατό να πιστεύω πως η ζωή τελειώνει με το θάνατο; Εσύ μου το έμαθες. Γιατί τώρα δε θέλεις να πιστεύης ό,τι πιστεύω και γω;

Με τα λόγια της αυτά μου πέρασε στο νου μια θύμηση. Την είδα να περπατά μαζί μου σ' ένα στενό μονοπάτι κάτω από τις φωτεινές σημύδες των βραχόνησων. Απάνωθέ μας φεγγοβολούσαν τάστρα τουρανού και στα πόδια μας έτρεμε στη χλόη το θαμπό αντιφέγγισμα από τα παράθυρα της πρώτης καλοκαιρινής κατοικιάς μας. Νόμιζα πως άκουγα ακόμα τα λόγια, που ψιθυρίζαμε αναμεταξύ μας στην ησυχία του βραδιού, λόγια για τη ζωή και για το θάνατο, για το θεό και για τα μέλλοντα, λόγια που παίρνανε σοβαρότητα και φλόγα από το πρώτο ερωτικό μεθήσι μας. Θυμήθηκα πως είχε πέσει σε βαθειά θλίψη και σιωπή, ενώ συλλογιζόταν την απάντησή μου. Κι όταν τώρα μου ήρθε αυτή η ανάμνηση τόσο καθαρά, όσο δεν μπορούνε να το αποδώσουνε τα λόγια, μου φάνηκε πως εκείνο, που είχα πει τότε, της έκαμε μιαν εντύπωση διαφορετική παρότι είταν το νόημά μου κ' ένοιωσα στην καρδιά μου μια κεντιά, σα να της έκαμα κακό δίχως να το θέλω.

Μ' έκοψε λέγοντας:

– Δεν μπορώ να το εννοήσω αυτό. Ούτε να πιστεύω, ούτε να μην πιστεύω! Πρέπει να κάνω ένα από τα δυο.

Πρόφερε τα λόγια αυτά με τέτοιον τόνο, σα να με παρακαλούσε να μην της φέρω αντίρρηση. Και δεν της έφερα. Κράτησα μόνο μέσα μου την ανάμνηση του φωτεινού νησιού της νιότης μας και παραξενευόμουνα που νόμιζα πως έβλεπα όλην την ώρα τάστρα ανάμεσα από τα φύλλα των σημύδων.

Ενώ μιλούσαμε, η γυναίκα μου σηκώθηκε και στεκόταν πάλι κοντά στο μικρό κρεβάτι. Εκεί που μιλούσαμε, παρατήρησε πως ο μικρός είχε κουνηθεί. Τον έσηκωσε, τον πήρε στα χέρια της με κείνον το σίγουρο προφυλαχτικό τρόπο, που τον γνωρίζουν οι μητέρες μόνο, και τον έφερε στο στήθος της. Το πρόσωπό της έλαμπε, όταν είδε κ' αιστάνθηκε πως ο μικρός βύζαινε το γάλα της με κείνη την απερίγραφη γαλήνη, που είναι το προνόμιο των παιδιών.

Η προτητερινή ομιλία μας και κείνο, που έβλεπα τώρα, σμίξανε τόσο παράξενα και γίναν ένα στα αίσθητά μου και θυμήθηκα τα λόγια που γίνανε αφορμή της σύντομης ομιλίας μας. Πολλή ώρα καθισμένος εκεί συλλογιζόμουνα εκείνο που ήθελα να πω. Συλλογιζόμουνα τα σκληρά λόγια: «Κατηραμένη η γη ένεκα σου». Το αίσθημα εκείνου που είχα και κείνου που έβλεπα μου είταν τόσο δυνατό, ώστε φοβόμουνα να μιλήσω, για να μην προδώσω τη συγκίνησή μου με δάκρυα. Και προσπαθούσα να κρατήσω κιόλας τους συλλογισμούς μου να μην πάρουν τη μορφή του λόγου, για να μη φανώ αισθηματικός στη γυναίκα μου.

Τέλος πήρα τη Γραφή και την έβαλα στην άκρη.

– Εσύ έχεις δίκιο, είπα, κι ο τραχύς λόγος έχει άδικο. Έπρεπε να λέη: «Ευλογημένη η γη ένεκα σου».

Και λέγοντας αυτό, γονάτισα κι ακκούμπησα το μετωπό μου στη γυναίκα μου και στο παιδί μου. Και κείνη με το χέρι, που της έμενε λεύτερο, μου χάδεψε τα μαλλιά.

Ω είμαστε νέοι τότε, νέοι και πολύ ευτυχισμένοι.

2

Δεν ανάφερα ως τώρα τόνομα της γυναικός μου και μου είναι ακόμα δύσκολο να το κάμω. Στους στοχασμούς μου την ονομάζω κάποτε Μινιόν, γιατί μόνο μ' αυτό τόνομα μπορώ να τη δω έτσι όπως ήρθε κ' έφυγε. Πού ξέρω κιόλας αν τώρα εικονίζω αυτήν την ίδια ή την ανάμνηση που άφησε; Γιατί ένας άνθρωπος είναι πραγματικά όπως φαίνεται σε όσους δεν τον είδαν έτσι, καθώς μπορεί και τον βλέπει ίσως ένας μόνο; Δεν είναι πολύ περισσότερο στο βάθος του μόνο εκείνο που μένει, άμα χαθή το εξωτερικό και το τυχαίο; Και δεν είναι δυνατό, εκείνο, που μερικοί τονομάζουν εξιδανίκεψη, να είναι η πραγματική εσωτερική ομοιότητα, που θα γίνη κάποτε το αληθινό εγώ μας, ορατό απ' όλους μόνο σ' έναν κόσμο άφταστο στην ανθρώπινη ματιά;

Είτανε μικρόσωμη και λιγνή και την πρωτοείδα στο δρόμο, σε μια σύσταση της στιγμής κάτω από τη λάμψη ενός φαναριού. Άμα χωριστήκαμε, μου μείνανε στην ανάμνηση δύο μάτια παράξενα μεγάλα και βαθειά. Περισσότερα δε θυμόμουνα, παρά μόνο μια τραχηλιά από μαύρη γούνα, ένα ζευγάρι μαύρα μακριά γάντια και το σφίξιμο ενός χεριού, που έδινε την ξαφνική και δυνατή εντύπωση ενός κάτι άγρυπνου, αληθινού και γεμάτου ειλικρίνεια. Από το εξωτερικό της δε μου έμεινε στο νου άλλο τίποτε, τόσο που έπειτ' από λίγες μέρες πέρασα κοντά της χωρίς να τη γνωρίσω. Κι όμως αυτά τα μάτια δε μ' αφίναν ήσυχο, βγαίνανε πάντα μπροστά στη φαντασία μου αστραφτερά και μελαγχολικά, κρύβοντας κατιτί λαχταριστό κι ευλαβητικό μαζί. Αν καθρεφτίσανε ποτέ δυο μάτια μια ψυχή, είταν τα δικά της μάτια.

Όταν συλλογίζουμαι όλη τη ζωή, που έζησα με τη γυναίκα μου, βρίσκω πως σε όλα τα διαφορετικά της στάδια κανείς άλλος δε με δίδαξε όπως αυτή, να φυλάξω το θρησκευτικό αίσθημα. Ωστόσο δεν την άκουσα ποτέ να προφέρη τη λέξη θρησκεία κ' εύκολα θα μπορούσε

να την κάμη κανείς να συγχύση τον Αβραάμ με τον Απόστολο Παύλο. Όλα όμως όσα άγγιζε με τη σκέψη της ή με το αίσθημα, της γίνονταν ιερά μ' έναν ξεχωριστό τρόπο. Η ψυχή της ήταν όλη τρυφερότητα κ' η ζωή, που ήθελε να ζήσει, ήτανε μια γιορτή, όπου το αίσθημα για την αξία και την ιερότητα της ζωής δεν μπορούσε να υποφέρει παραφωνία. Όλα όμως, όσα μέσα της ήτανε δυνατά και ζωντανά, ήτανε μαζί κι ασθενικά κ' ευκολόσπαστα. Στα βάθη της ψυχής της φώλιαζε μια λατρεία προς το τέλειο, που δεν μπορούσε να υποφέρει τη ζωή, γιατί νόμιζε πως έστεκε σε βαθμίδα ψηλότερη από αυτή.

Είμαστε παντρεμένοι πολλά χρόνια, όταν μια μέρα μου είπε ξαφνικά, απροετοίμαστα και χωρίς εξωτερική αφορμή, όπως ερχόντανε πάντα τα δυνατότερα αισθήματά της:

– Δεν πρέπει να με κάμης ποτέ να νοιώσω πως κατιτί αναμεταξύ μας γέρασε κ' έγινε συνηθισμένο. Την ημέρα που θα το νοιώσω, θα πεθάνω.

Πόσες γυναίκες δεν είπαν το ίδιο και πόσες δε ζήσανε για να γελούν έπειτα με τα λόγια τους! Άκουσα κάποτε μια γυναίκα να λήη του αντρός της:

– Δεν πιστεύεις πως υπάρχουνε μερικές γυναίκες, που αιστάνουνται αληθινά εκείνα που λεν όλες οι γυναίκες;

Θυμούμαι πως μου ήρθε αυτό στο νου, όταν άκουσα τα λόγια της γυναικός μου και πως με το συναίσθημα της αλήθειας των λόγων αυτών, της έσφιξα το χέρι σα μόνη απάντηση. Ένοιωσα πως αυτό που είπε, το είπε σοβαρά κ' ήξερα πως η λέξη αισθηματικότητα δεν είχε δω τη θέση της. Μα είδα κιόλας πως περίμενε να της πω κάτι και γω και γι' αυτό της απάντησα:

– Δεν πιστεύεις πως κατιτί μπορεί να γεράση και να γίνη συνηθισμένο, χωρίς να χάση τίποτε από τη δύναμη, τη χαρά και την ιερότητά του;

Τέντωσε τα μάτια και με κοίταζε, σα να ήθελε να δη στο βάθος της ψυχής μου. Έπειτα με πλησίασε και με φίλησε και παρατήρησα πως τα μάτια της ήταν υγρά, εκεί που αιστανόμουνα όλο το σώμα της γυρμένο στο δικό μου με μια μοναδική μεγάλη τρυφερότητα.

– Τότε ας γεράση κι ας γίνη συνηθισμένο, είπε. Το λαχταρώ να γίνη.

Δεν είπαμε ούτε λέξη πια. Είδα όμως πως όλη την ημέρα ήτανε γεμάτη ήσυχη, σιωπηλή χαρά. Το απόγεμα βγήκε όξω στον κήπο και την άκουσα που τραγουδούσε μόνη κάτω από τα παράθυρά μου με λαγαρή, ολόδροση φωνή.

Έπειτα από λίγη ώρα ήρθε μέσα μ' ένα μπουκέτο αγριολούλουδα, όπου η καλοκαιρινή χλωρίδα έσμιγε όπως σμίγουν οι τόνοι σ' ένα τραγούδι. Τα έβαλε αμίλητη απάνω στο τραπέζι μου και χαμογέλασε σιωπηλά, για να μη μ' ενοχλήση στην εργασία μου. Έπειτα κάθησε κ' η ίδια παραπέρα κ' ενώ έγραφα, σήκωνα κάποτε τα μάτια μόνο για να τη δω. Ο βραδινός ήλιος φώτιζε τα μαύρα της μαλλιά κ' έπαιζε στα χρώματα του προσώπου της, που έπαιρνε πάντα νέα όψη, ποτέ δεν ήταν ίδιο.

3

Και δε γέρασε ποτέ κάτι αναμεταξύ μας και δεν έγινε συνηθισμένο. Γνωρίζω πως προφέρω ένα μεγάλο λόγο. Μα είναι αληθινός. Και γι' αυτό μπορώ να πω ακόμα: Ευλογημένη ας είναι η ζωή κι ό,τι έδωσε αυτή! Μα να την ευλογήσω για ό,τι πήρε, μου είναι αδύνατο.

Έτυχε όμως ναρθή στο σπίτι μας η λύπη και τών ρα [τώρα,] το εννοώ πως θα ήτανε δυνατό να μας χωρίση, ά – δεν [α δεν,] μπορούσα να λυπηθώ όπως εκείνη. Μα αυτό δεν έγινε ποτέ.

Δε θυμούμαι πότε το παρατήρησα, γνωρίζω όμως πως η εντύπωση είναι τόσο στενά δεμένη με την ανάμνηση της γυναικός μου, ώστε τώρα πιστεύω πως δεν την είδα ποτέ μόνο με τη λάμψη της ευτυχίας και της νιότης. Αρρώστησε δηλαδή τόσο νωρίς, ώστε μπορώ να πω πως δεν τη γνώρισα ποτέ δίχως το σπέρμα της αρρώστειας. Πώς όμως έγινε να λησμονήσω τόσον καιρό, ως τα τελευταία, πως η υγεία της ήταν κλονισμένη και πως το σπέρμα της αρρώστειας έπρεπε να αναπτυχτή, αν δε χανότανε τέλεια; Πως δε χάθηκε, το γνώριζα καλά. Κι ωστόσο

δεν έμαθα ποτέ να βλέπω τη ζωή με άλλο φως, παρά με το συνηθισμένο. Δεν πρόσεξα τα προμηνύματα που ήρθαν; Στάθηκα τυφλός και κουφός στις υποψίες, που ανάβανε μέσα μου σα φλόγες και φοβερίζανε το χτίριο της ευτυχίας μου, που το θαρρούσα στεριά θεμελιωμένο; Δεν το γνωρίζω. Γνωρίζω μόνο πως όταν παντρεύτηκα είμουνα τόσο νέος, ώστε πίστευα πως η αγάπη μπορεί να προφυλάξει από κάθε δυστυχία του κόσμου κι όταν έβλεπα την Έλσα ολάστραφτη κ' ευτυχισμένη, όταν γυρίζαμε μαζί στα δάση και στα κύματα, όταν έβλεπα πως ο ήλιος τη μαύριζε και το κύμα του καλοκαιριού έβρεχε το λευκό της σώμα, λησμονούσα πως μπορούσε ναρθή η δυστυχία και γελούσα τον εαυτό μου νομίζοντας φανταστικούς τους φόβους μου. Ω, τέλος έμαθα τόσο καλά την τέχνη να λησμονώ εκείνο που δεν ήθελα να βλέπω, την τέχνη να ονειρεύομαι μόνο υγεία και μακρόχρονη ζωή, ακόμα και τότε που ο θάνατος πλησίασε την Έλσα τόσο, ώστε είτανε θάμα πώς γλύτωσε. Κ' έφερνε κρυμένα κάτω από το φόρεμά της τα σημάδια της εγχείρησης και δεν της λείψανε ποτέ οι πόνοι, μόνο τους λησμονούσε βιάζοντας τον εαυτό της, για να δίνη τη χαρά της ζωής σε κείνους που αγαπούσε, στα παιδιά της και σε με.

Θυμούνται όμως πόσο νωρίς είδα εκείνο το κάτι, που για να λησμονηθή έγινε όλη η συζυγική ζωή μας μια πάλη ατέλειωτη. Το είδα στο πρόσωπό της, όταν έμενε μόνη και νόμιζε πως δεν την παρατηρεί κανείς· κι όταν το πρωτοείδα νόμισα πως έτρεχε κάτι μεταξύ μας. Τη ρωτούσα συχνά γι' αυτό και μου είναι δύσκολο να πω αν είταν η αγάπη μου ή η φιλαυτία μου, που μ' έκανε να νομίζω πως η ευτυχία της δεν έπρεπε να θολώνεται από άλλο τίποτε παρά από εκείνο που αφορούσε εμέ. Έβλεπα πως τη βασάνιζα φοβερά με όσα τη ρωτούσα. Ωστόσο τη ρωτούσα και πολλές φορές μπορούσε να μου χαμογελά με μια τέτοιαν έκφραση, σα να έτρεχε η ψυχή της μακριά, με μιαν έκφραση, που μου βασανίζει ακόμα την ανάμνηση, γιατί ίσια ίσια αυτή η έκφραση είταν εκείνο, που προσπάθησα να νικήσω τόσα χρόνια κι ωστόσο κυριάρχησε και με νίκησε.

– Δεν πρέπει να με ρωτάς, μου είπε μια φορά. Δεν το γνωρίζω και γω τι είναι. Γνωρίζω μόνο πως δεν μπορεί να το νοιώσει κανείς.

Τι εννοούσε με τούτο, ανήκει στο άγνωστο, στο άγνωστο, που όλοι ρωτούνε γι' αυτό, κανείς όμως δεν παίρνει απόκριση.

Μα πώς μπορούσα να το νοιώσω τότε αυτό; Η ζωή μου είταν ευτυχισμένη, οι μέρες μας φαιδρές, τα παιδιά μας μεγαλώναν και γεμίζανε το σπίτι μας με τη χαρά τους. Και ποτέ άλλη φορά δε στάθηκε η Έλσα τρυφερότερη μαζί μου, παρά όταν παρατηρούσα τις στιγμές αυτές της σιωπηλής λύπης, που θα είχα το δικαίωμα να την ονομάσω αδικαιολόγητη, αν δεν υπήρχανε άλλα αίτια όξω από εκείνα, που οι άνθρωποι μπορούνε να τα εκφράζουνε με λόγια.

4

Την εποχή αυτή είχανε μεγαλώσει τα παιδιά μας. Ο Ούλοφ άρχισε να πηγαίνει στο σχολειό και για το Σβάντε πλησίαζε ο καιρός, που θάρχιζε κι αυτός να σπάξει τους σκληρούς καρπούς του δέντρου της γνώσης.

Την εποχή αυτή αρχίσανε να κυριεύουνε για πρώτη φορά την Έλσα οι σκοτεινές ώρες και παρατήρησα συχνά πως είχε κλάψει. Με απόφευγε με το σιωπηλό της τρόπο και το έκανε για να μην τη ρωτώ. Δεν μπορώ να λησμονήσω την αγωνία, που με κυρίεψε τον καιρό αυτό. Η αγωνία μου ερχότανε τη νύχτα, όταν καθόμουνα μόνος μπρος στο τραπέζι μου. Με ακολουθούσε, σαν πήγαινα να ησυχάσω, και κάθιζε στην άκρη του κρεβατιού μέσα στο σκότος, εκεί που έμενα άγρυπνος κι ακροαζόμουνα την αναπνοή της γυναικός μου για να βεβαιωθώ πως κοιμάται.

Μια σιωπή, παράξενη σιωπή βασίλευε αναμεταξύ μας τον καιρό αυτό. Πηγαίναμε στην καμαρά μας και καθόμαστε κει χωρίς να μιλούμε λέξη και νοιώθαμε τη σιωπή να υψώνεται ανάμεσά μας, σαν ένας τοίχος, που δεν τον έχτισε κανείς, μα και κανείς δεν μπορούσε να τον

γκρεμίση. Κι όταν το χέρι του ενός ζητούσε το χέρι του άλλου, το κάναμε μόνο γιατί γνωρίζαμε πως ο ένας δεν μπορούσε να το υποφέρει να είναι μακριά από τον άλλον, αν κ' οι δυο μας το αιστανόμαστε πως καταβάθος είμαστε μακριά.

Τα παιδιά μπαίνανε να μας καλονυχτίσουν. Τα φιλούσαμε και τα κοιτάζαμε που φεύγανε. Λέξη όμως δε βγάζαμε κι όταν γυρνούσα προς το μέρος, όπου καθότανε η γυναίκα μου, αιστανόμουν πως έκλαιγε, χωρίς να την ακούω. Πιο δυστυχισμένοι δε θα μπορούσαμε να είμαστε, αν ένας από μας ή κ' οι δυο είχαμε να κρύψουμε αναμεταξύ μας κάποιο σκοτεινό μυστικό. Κι όμως κ' οι δυο γνωρίζαμε πως τέτοιο δεν υπήρχε.

Είσαι δυστυχισμένη μαζί μου, Έλσα; τη ρωτούσα.

Και την άκουγα να ξεσπά σε λυγμούς, σα να βρισκότανε σε μεγάλη αγωνία:

Αν δεν είχα εσέ, πιστεύεις πως θα μπορούσα να ζήσω;

5

Πόσο βάσταξε η εποχή αυτή δεν μπορώ να το θυμηθώ σωστά. Τη θυμούμαι μόνο σαν ένα μοναδικό φοβερό χειμώνα χωρίς χιόνι, σα μια μακριά σκοτεινή γραμμή στη ζωή μας, στη ζωή που μου φαινόταν άδεια και χωρίς νόημα. Έπειτα είδα το θάνατο να μου αρπάξει από την αγκαλιά το πιο αγαπητό που είχα, είδα φίλους να χάνονται, αιστάνθηκα να με αφήνουν όλα για όσα ήθελα να ζήσω ή να πεθάνω πνευματικά. Μα κάτι παρόμοιο, κάτι που μπορεί να συγκριθί με το χειμώνα αυτό, δεν το δοκίμασα ποτέ, γιατί τότε νόμιζα πως η Έλσα κιντύνευε να μου φύγει κ' η ιδέα αυτή μου είτανε φοβερότερη από καθετί, που μπορούσαν να μου κάμουν άλλοι άνθρωποι, ή από ότι είτανε δυνατό να πάθω γενικά στη ζωή.

Η εποχή αυτή είτανε τόσο πικρή, γιατί τότε είταν η μόνη φορά στη ζωή μου, που η καρδιά μου φάνηκε σκληρή σ' αυτή, και φάνηκε γιατί εννοούσα τόσο λίγο. Τέλος κατάντησε να κλειστώ και γω στον εαυτό μου, όπως αυτή, γιατί με κυρίεψε η θλίψη κ' η θλίψη πήρε φωνή και τα τραχιά λόγια τρέμανε στον αέρα γύρω μας.

Μια μέρα τη βρήκα που έκλαιγε και με φωνή, που δεν είτανε πια δική μου, φώναξα:

– Πόσο νομίζεις πως μπορώ να το υποφέρω αυτό;

Την ίδια στιγμή που τα είπα, μετάνιωσα για τα λόγια μου και ποτέ δε θα ξεχάσω την έκφραση του τρόμου, που πέτρωσε το πρόσωπό της.

– Τι εννοείς; είπε.

– Εκείνο που λέω.

Είτανε σα να μίλησε με το στόμα μου κάποιος πονηρός δαίμονας, που δεν μπόρεσα να τον κρατήσω.

Όλα όσα είχα υποφέρει, ορθωθήκανε μέσα μου, σα να θέλανε να με πνίξουν και το αιστάνθηκα σα θρίαμβο πως την έκαμα και πόνεσε.

– Φύγε, μου είπε, φύγε από με. Τι ήθελες ναρθής σε με διόλου;

Δεν έκλαιγε όταν έφυγε. Όμως μέσα στο θυμό μου αιστάνθηκα πως της έδωσα με ταστόχαστα λόγια μου τόσο μεγάλη θλίψη, όση δεν αιστάνθηκα ούτε θα αιστανθώ ποτέ ο ίδιος. Μα έδιωξα τη σκέψη αυτή κι οχυρώθηκα πίσω από την περιορισμένη περηφάνια, που κάνει τον άνθρωπο να μην ξεφεύγει το κακό, μα να λογαριάζει τίνος είναι το σφάλμα.

– Είναι δικό της το σφάλμα, αν χάθηκε η ευτυχία μας, έλεγα μέσα μου. Τι έκαμα εγώ, ώστε να είναι δυστυχισμένη και να με βασανίζει μη λέγοντας την αφορμή; Δε μ' αγαπά πια. Έτσι γίνεται στον κόσμο. Ό,τι είναι ωραίο πρέπει νασημήνη. Όποιος είναι ευτυχισμένος δεν πρέπει να μείνη ευτυχισμένος για πολύν καιρό.

Πίσω από τέτοιους στοχασμούς έκρυβα το αληθινό μου συναίσθημα, που είταν όλον τον καιρό πλημμυρισμένο από εκείνη. Νόμιζα πως είχα το δικαίωμα ναγαναχτώ κ' εύρισκα πως ο λόγος μου έλαβε απάντηση σκληρότερη παρότι του άξιζε.

6

Η εποχή αυτή ήταν η μόνη που μπορούσε να χαθή πραγματικά η ευτυχία μας και νομίζω πως κ' οι δυο είχαμε σε μεγάλο βαθμό το συναίσθημα πως κάποιες βαρειές δυνάμεις παίζανε με τη ζωή μας.

Πέρασε μια μέρα ολάκερη χωρίς ναλλάξουμε λέξη αναμεταξύ μας. Το βράδι όμως, που θα πηγαίναμε να κοιμηθούμε, έπεσε ο ένας στην αγκαλιά του άλλου και κλάψαμε χωρίς να μπορούμε να μιλήσουμε.

Έπειτα ήρθανε τα πράγματα εκεί όπου ήταν πριν. Το πρόβλημα όμως που με βασάνιζε: «Τι να είναι, τι να έχη;» έμεινε χωρίς απάντηση. Ωστόσο είμουν αησυχότερος, αιστανόμουν μετάνοια για τους στοχασμούς μου και περίμενα κιόλας κάποια λύση.

Έπειτα από δυο μέρες βρήκα απάνω στο τραπέζι μου το ακόλουθο γράμμα.

Θυμούμαι πως το άνοιξα μ' ένα αίσθημα αγωνίας, σα να μπορούσε το χαρτί αυτό να μου ξεσκεπάσει ένα μυστικό, που θα είχε τη δύναμη να μου αφανίσει όλη τη ζωή. Ταυτόχρονα όμως με φλόγιζε ο πόθος να λάβω απάντηση στο ρώτημα: «Γιατί δεν είναι ευτυχισμένη; Μπορεί κανείς να είναι ευτυχισμένος και δυστυχισμένος μαζί;»

Το γράμμα ήταν αυτό:

«Αγαπητέ μου,

»Να ειπωθούνε μεταξύ μας τέτοια λόγια! Να μπορέση να γίνη τέτοιο πράμα! Στην αρχή νόμιζα πως ο ήλιος έσβησε και δε θα μπορούσα να ξαναδώ το φως της μέρας. Και βασανίζομαι με τη σκέψη πώς να σε κάμω να γίνης καλός μαζί μου και πώς να μπορούσε να ξαναγίνη το πράμα έτσι σα να μην είχε τρέξει ποτέ εκείνο που έτρεξε.

»Έπειτα όμως είδα πως η καρδιά σου μέσα είτανε καλή, αν και δεν το έδειχνε, κι άρχισα να εννοώ πως δεν μπορείς ποτέ να γίνης διαφορετικός και πως σε σπάραξε και σε πίκρανε μόνο που δεν απάντησα στο ρώτημά σου κ' έτσι χτύπησες τυφλά, χωρίς να ξέρης πως ο τρόπος σου μ' έκαμε να πονέσω. Και τώρα ακόμα δε γνωρίζω τι ν' απαντήσω, μα δεν πρέπει να παραξενευτής γιατί σου γράφω. Το κάνω μόνο γιατί, αν δοκίμαζα να σου τα πω, δε θα μπορούσα να πω ούτε τα μισά απ' όσα ήθελα.

»Έχω τόσα πολλά μέσα μου, τόσα πολλά, που δεν τα είπα ποτέ ούτε σένα ούτε άλλου κανενός, γιατί γνωρίζω πως δεν μπορώ να τα πω ποτέ. Έτσι είμουν πάντα κ' έτσι θα μείνω.

»Όταν συλλογίζομαι κάποτε πως είσαι συ μαζί μου, πως μιλείς για όλα και δεν αφίνεις κρυμμένη ούτε μια δίπλα της καρδιάς σου, νομίζω τότε πως είμαι ηχώ δική σου και πως είμαι τόσο φτωχή, ώστε να μην μπορώ να σου ξαναδώσω τίποτε. Κι όταν μου είπες πως δεν είναι έτσι, αιστάνθηκα πως είμαι τόσο ευτυχισμένη και τόσο πλούσια. Και γνωρίζω πως σου τα έδωσα όλα όσα μπορούσα να δώσω κι όλα όσα έχω.

»Όταν όμως με βλέπεις να κάθουμαι και να κοιτάζω μέσα μου, όπως συνειθίζεις να λες, τότε πρέπει να ξέρης πως δεν κάνω τίποτες άλλο παρά εκείνο που έκαμα πάντα, ακόμα και πρι να σε γνωρίσω κι αρχίσω την πραγματική μου ζωή. Κι αν κλαίω, δεν πρέπει να νομίζης πως είμαι δυστυχισμένη. Είναι μόνο κάτι που πρέπει να το συλλογίζομαι κάποτε, γιατί ξέρω πως θαρθή και γιατί το ήξερα πάντα πως θαρθή.

»Μα δεν πρέπει να με ρωτάς γι' αυτό, γιατί δεν μπορώ να σου απαντήσω. Αν μπορούσα, αν μπορούσα, τότε θα στέγνωναν από μόνα τους τα δάκρυά μου. Ίσως να μην είναι τίποτε, ίσως να είναι μόνο και μόνο γιατί είμαι πολύ ευτυχισμένη.

»Μα θέλω να με πιστεύης όταν σου λέω πως δεν πρέπει να φοβάσαι πως υπάρχει στην ψυχή μου κάποιο απόκρυφο και μυστικό, που το κρύβω και το κρατώ μυστικό, γιατί δεν πρέπει να το δης. Η αιτία είναι μόνο γιατί δεν μπορώ.

Μη με παρακαλής λοιπόν να μιλήσω, μα αγάπα με όπως είμαι. Αγάπα με σα μια μικρή σου κόρη, σα μια φίλη σου, που δεν απαιτεί άλλο τίποτε παρά να είναι στο πλευρό σου, όσο

της έχει ο θεός να ζήσει, κ' έπειτα να πεθάνη και να κοιμηθή με γαλήνη, λησμονημένη απ' όλους τους άλλους, όξω από σε. Γιατί εσύ δεν πρέπει να με λησμονήσης κι αυτή είναι η μόνη «αθάνατη ζωή» που λαχταρώ.

«Ένα όμως πιθυμώ κάποτε. Κι αυτό είναι νασπρίσουν τα μαλλιά μας και να γεράσουμε μεις οι δυο και να ηλικιωθούνε τα παιδιά μας. Είμαι τόσο πολύ μητέρα, ώστε να ποθώ να μεγαλώσουν ταγόρια μου και να μπορώ να πηγαίνω στο σπίτι τους και να σηκώνω στα χέρια μου μικρά, μικρούτσικα εγγονάκια και να βλέπω πως ζω και γω λιγάκι σ' αυτά. Ταγόρια μου είναι τώρα τόσο μεγάλα, ώστε να μη με χρειάζονται πια έπειτα από λίγο. Μα πάλι θα είτανε τόσο ωραίο να γεράση κανείς, να είναι μαζί σου και να μπορή να περιμένη την ημέρα που θαρθή η μεγάλη γαλήνη. Μου φαίνεται πως θα σ' αγαπούσα περισσότερο, αν εγέραζες κι άσπριζες και κανείς άλλος δεν μπορούσε να σε βλέπη με τα ίδια μάτια όπως εγώ. Μου φαίνεται πως θα σ' αγαπούσα περισσότερο, αν μπορούσα να συλλογίζουμαι πως κανείς άλλος από μένα δεν είχε κάποιο δικαίωμα σ' εσέ και πως κανείς άλλος δε σε γνώρισε καλά ποιος είσαι.

»Να που σου είπα τόσα πολλά και κείνο, που με παρακάλεσες να σου πω, δε σου το είπα. Μα μην το συλλογίζεσαι, συλλογίζου μόνο πως και τώρα σ' αγαπώ, όσο σ' αγαπούσα πάντα, πως εκείνο που αιστάνουμαι τώρα για σε είναι κάτι περισσότερο παρότι μπορεί να ειπωθή με λόγια, κάτι περισσότερο παρότι μπορείς ποτέ να γνωρίσης κι ο ίδιος. Γιατί μαζί σου είναι η θέση μου και δω κοντά σου έχω όλα όσα είχε ποτέ ή μπορεί να έχη μια γυναίκα. Μην πιστεύης άλλο τίποτε, γιατί μ' αυτά με κάνεις πιο δυστυχισμένη απ' όσο μπορείς να φανταστής ή να πιστέψης.

Η γυναίκα σου.»

7

Κάθησα πολλή ώρα με το γράμμα αυτό στο χέρι και το κύμα της τρυφερότητας, που με πλημμύριζε, είτανε τόσο δυνατό, ώστε έπνιξε όλα τα ρωτήματα και μ' έκαμε να γυρίζω μέσα στο συνηθισμένο μου κόσμο, όπου δε φαινότανε πως είχε αλλάξει τίποτε, μ' έκαμε να γυρίζω με το συναίσθημα πως είμουνα το βασιλόπουλο του παραμυθιού, που είχε φτάσει με τα φτερά του μαϊστραλιού στο νησί της ευτυχίας.

Είχα ρωτήσει γιατί άλλαξε τόσο η γυναίκα μου και δεν το έμαθα. Έλαβα μόνο μιαν απόδειξη της αγάπης της. Κι αληθινά έτσι είναι η αγάπη: δε θέλει τίποτε άλλο παρά τον εαυτό της κι όλα τα ρωτήματα που βάζει δεν έχουν άλλο σκοπό παρά να της δώσουνε τη βεβαιότητα, που δίχως της δεν μπορεί να υπάρχει. Για τούτο το γράμμα αυτό μας έδωσε τη λύση όλων, αν και δεν εξήγησε τίποτε· κι αφού το διάβασα, πήγα με άφωνη ευγνωμοσύνη μέσα στη γυναίκα μου, ευτυχισμένος γιατί μπορούσα να τα πιστέψω όλα.

Δε μιλήσαμε πολύ γι' αυτό το γράμμα, μα αιστανθήκαμε κ' οι δυο ξαλάφρωμα που γράφηκε. Και το βράδι καθήσαμε ως αργά μονάχοι, αφού πήγανε τα παιδιά να κοιμηθούνε. Θυμούμαι πως εκείνες τις μέρες η Έλσα τραγουδούσε, τραγουδούσε όπως δεν είχε τραγουδήσει ποτέ για κανέναν άλλον εξόν από μένα. Και γω καθόμουνα κι άφωνα την ψυχή μου να τη χαδεύουν οι τόνοι, ενώ μέσα μου με βασάνιζε ο στοχασμός, πώς είτανε δυνατό ποτέ να χωρέση αναμεταξύ μας δυσaréσκεια.

Πώς περνούσαν οι μέρες δεν το ξέρω. Δεν παρατήρησα πως μεγάλωσανε, πως το χιόνι έσταζε από τις στέγες και πως τα δέντρα του πάρκου αρχίσανε να φουσκώνουν. Με λυπούσε πολύ πως ο χειμώνας δε βάσταξε περισσότερο, για νανάβουμε νωρίτερα τη λάμπα και ναρχίζουνε τα βράδια μας προτήτερα.

– Παρατήρησες, μου είπε η Έλσα ένα πρωί, πως έγινα φαιδρότερη από πριν και πως δεν κλαίω πια;

Το είχα παρατηρήσει. Αχάριστος όμως, όπως είναι ένας άνθρωπος μόλις ξέφυγε έναν κίνδυνο που δεν τον είχε νοιώσει, απολάβαινα την αλλαγή, χωρίς να τη συλλογίζουμαι.

– Μήπως κλαις όταν δε σε βλέπουνε; ρώτησα.

Κ' αιστάνθηκα να ξυπνά μέσα μου ένας ίσκιος της παλιάς μου δυσπιστίας.

Μα η Έλσα δεν το παρατήρησε. Έστεκε μπροστά μου ολόφωτη από τόση νιότη, σα να μην είχε σκοτεινιάσει ποτέ σύννεφο το μέτωπό της. Και γύρω στα χείλη της έπαιζε ένα χαμόγελο, που νόμιζα πως κάποτε το είχα δει. Δεν μπορούσα να θυμηθώ πότε.

– Δεν κλαίω πια, είπε.

Κ' η φωνή της είχε έναν ήχο σχεδόν προκλητικό, όταν πρόστεσε:

– Αυτό είναι και το μυστικό μου.

Ακολούθησα τη διάθεσή της χωρίς να νοιώσω τα λόγια της. Είμωνα ευχαριστημένος κ' ευτυχισμένος με το συναίσθημα πως μας χαμογελούσε ξανά η ζωή.

Όλη αυτή η περίοδο δεν άφησε στη συζυγική ζωή μας άλλο σημάδι, παρά μόνο πως την έκαμε πιο εγκάρδια και προφυλαχτική παρότι είτανε πριν. Δεν μπορώ πια να πω με ποιον τρόπο προσπαθούσα να ξηγήσω την αλλόκοτη αυτή παρένθεση, που έγινε μέσα σ' έναν ευτυχισμένο γάμο. Το βέβαιο είναι πως τότε ούτε μπορούσα να υποψιαστώ πως έκρυβε το σπέρμα της τραγικότητας ενός ολάκερου μέλλοντος.

8

Αν κ' έλεγε με περηφάνεια πως είναι μητέρα δυο παιδιών, η Έλσα είταν ακόμα τόσο νέα κι όταν έβγαινε περίπατο ακκουμπημένη στο μπράτσο του αντρός της, τα βήματά της είτανε τόσο ελαστικά, κ' ενώ βάδιζε, έφερνε απάνω μου με μια κίνηση, που έδειχνε πως αν το ωραίο κεφάλι της το βάραινε κάτι, το κάτι αυτό δεν είτανε τα χρόνια.

Είτανε μια από κείνες τις επικίντυνες ανοιξιάτικες βραδιές της Στοκχόλμης, που ο ήλιος πέφτει θερμός στα νιοβλαστημένα δέντρα, που οι δρόμοι είναι πλημμυρισμένοι κόσμο, σα για χαρά κι απόλαψη των ματιών, που τα εξοχικά κέντρα τραβούνε παλιά αντρόγυνα, νιόπαντρους ή αρρεβωνιασμένους, που ο ουρανός είναι γαλανός και στο ρέμα κυλούν χορεύοντας οι όγκοι του σπασμένου πάγου, που ο χειμώνας φαίνεται σα να έφυγε για πάντα κ' η άνοιξη προμηνά ένα καλοκαίρι τόσο ωραίο, όσο δε στάθηκε ποτέ ως τώρα.

Ένα τέτοιο βράδι είτανε που η Έλσα ξεγέλασε τον άντρα της να βγούνε περίπατο ως τη βρύση του Ζωολογικού Κήπου, να τηλεφωνήσουν από κει στο σπίτι πως δεν έρχονται και να παραγγείλουν ένα μικρό *soupe a deux* σ' ένα χαμηλό καμαράκι με λευκές κουρτίνες, απ' όπου μπορούσαν να βλέπουνε τα φωτεινά δέντρα, που στα κλαδιά τους ανάμεσα περνούσε ο ήλιος ρίχνοντας μικριές σκιές.

Αυτή είτανε μια από τις πια αγαπημένες μας διασκέδασες κι όσο σπανιότερα την απολαβαίναμε από τον καιρό που μεγαλώσανε τα παιδιά και δε θέλαμε να ταφίνουμε μόνα, τόσο περισσότερο μας μάγευε μια τέτοια βραδιά, γιατί έφερνε μαζί της όλη τη φαιδρότητα και τόνειρο, που είναι η καθημερινή τροφή της νιότης και με τα χρόνια τα φυλάγουμε στην ανάμνηση μόνο σαν ώρες σκόλης.

Θυμύμαι τόσο καλά την Έλσα εκείνο το βράδι.

Φαιδρή κ' ευχαριστημένη είχε στρυμωχτεί στη γωνιά του καναπέ κι απολάβαινε σιγά σιγά το τελευταίο ποτήρι της σαμπάνιας. Έμοιαζε με γατάκι, που περιμένει να το χαδέψουνε ή να παίξουνε μαζί του. Κι αντικρινά της καθόμουνα εγώ, κάπνιζα συλλογισμένος ένα καλό πούρο και κοίταζα τον ήλιο, που έτρεμε ανάμεσα στους ίσκιους των δέντρων. Ένοιωθα τον εαυτό μου ευτυχισμένο κ' ευχαριστημένο, είχα όμως εργαστεί πολύ τότε τελευταία και σχεδόν μ' ενοχλούσε πως η Έλσα είτανε καθισμένη εκεί κ' είχε τον πόθο να με σύρη όλον στη δική της ψυχική διάθεση.

Γιατί είτανε σα να είχε πυρετό. Φαινότανε σα να ήθελε να χοροπηδήσει μέσα στην κάμαρα, να παίξει, να κάμη τρέλες, να τρέξει να την πιάσουνε, φαινότανε σα να πιθυμούσε κάτι νέο, κάτι ασυνήθιστο, σα να την είχε πλημμυρίσει ο κοριτσιίστικος πόθος των αθάντων

ανοησιών της ευτυχίας, ένα ίσια ίσια από κείνα τα χαρακτηριστικά, που αγαπούσα περισσότερο σ' αυτή. Όσο κι αν το πιθυμούσα ωστόσο, δεν μπορούσα να συναρπαχτώ από τη διάθεσή της. Είτανε σα να με παραφύλαγε μέσα μου μια κακή προαίστηση, μια ακατανίκητη μελαγχολία και μ' εμπόδιζε νακολουθήσω το φτερούγισμα των αισθημάτων της. Όταν θυμάται αργότερα κανείς κάτι τέτοια, μπορεί να τα βάζει με τον εαυτό του και να θαρρή σαν έγκλημα κάποιες παρόμοιες παραμέλησεις, θυμούμαι ακόμα πως είχα νοιώσει τότε τη διάθεση της· κι από κείνο, που ακολούθησε ύστερα, γνωρίζω τι δρόμο πήρανε τα όνειρά της.

Δυσσαρεστημένη κάπως γιατί τα αισθήματά μας δε βαδίζανε με τον ίδιο ρυθμό, καθώς πάντα, έμενε καθισμένη αμίλητη εκεί και ρουφούσε τη σαμπάνια της κ' ενώ καθόταν έτσι, οι ζωηροί της στοχασμοί γλυστρούσανε δίχως να το νοιώθη σε μια γλυκεία χιμαιρική διάθεση κ' ενώ κοίταζε τον άντρα της, που τα μαλλιά του είχαν αρχίσει νασπρίζουν, έβλεπε σαν όνειρο την ημέρα, που οι δυο μας εδώ και πολλά χρόνια είχαμε βγει με τη βάρκα σ' ένα ηλιολουσμένο μικρό βραχόνησο, όπου πίσω από τα δέντρα γυάλιζε η πρώτη καλοκαιρινή κατοικία μας. Η εικόνα είτανε τόσο καθαρή ώστε νόμιζε πως ξεχώριζε κάθε χαμόκλαδο και κάθε δέντρο, όλα ως τις ψιλές απόχρωσες του φωτός και του ίσκιου, που έρριχνε ο βραδινός ήλιος στη σανιδόπλεκτη σκεπή του σταχτερόχρωμου σπιτιού. Έβλεπε τον κόλπο ναπλώνεται σε μιαν ατέλειωτη γλαυκότητα και κει που έκλεινε στην άκρη του νησιού τρέμανε καθρεφτισμένες στο κύμα του οι φωτεινές σημύδες, οι σκοτεινόχρωμες βελανιδιές και τα έλατα, που σημαδεύονταν σχεδόν μαύρα στο νερό.

Πόσες φορές μου ιστορούσε την καθαρότητα, που είχανε τα οράματα ή οι ανάμνησες αυτές, που είτανε τόσο χαρακτηριστικά της! Τώρα μπορώ και βλέπω καλύτερα και καθαρότερα τόνειρό της παρά τότε!

Είναι βέβαιο πως τα έβλεπε όλα αυτά, όσο που έσβησε όλη η τρελή ψυχική της διάθεση κ' είδα πως γεμίσανε δάκρυα θερμά τα μάτια της. Με ζωηρό κίνημα άδειασε τα ποτήρι της, γλύστρησε από τον καναπέ κι ακκούμπησε τα κεφάλι στα γόνατά μου.

Σα να μου μετάγγισε άμεσα κάτι από το αίσθημά της ή σα να συναπαντηθήκανε οι στοχασμοί μας στο περασμένο, όπου μας αγκάλιαζε και τους δυο τόνειρο της ευτυχίας, κυριεύτηκα και γω από μια διάθεση ολότελα διαφορετική από την προτητερινή κ' ενώ έβαλε απαλά το χέρι γύρω στα λαιμό της και τη χάδεψα στο μάγουλο, είπα:

– Τι συλλογίζεσαι;

– Συλλογίζουμαι το πρώτο μας καλοκαίρι.

Τη στιγμή αυτή μου φάνηκε σα να είχα συλλογιστεί και γω το ίδιο. Όλη μου η κούραση έφυγε μεμιάς κι όλος συγκίνηση έσκυψα και της φίλησα το στόμα.

Την ίδια στιγμή καθότανε η Έλσα ανασηκωμένη εκεί.

Ο πόθος για κάτι νέο, κάτι ασυνήθιστο, κάτι που να έκοβε τη μονοτονία του καθημερινού, έσμιγε τη στιγμή αυτή με την ανάμνηση του περασμένου και μ' έναν τόνο, που δεν μπορούσε να του αντισταθή κανείς, φώναξε:

– Θέλω να πάω εκεί· θέλω να πάω εκεί, Γιώργο.

Μα την ίδια στιγμή ένοιωσα τον εαυτό μου να γυρίζει στην πραγματικότητα. Η ψυχική διάθεσή μου στο βάθος είταν ίσως ίδια με της γυναικός μου, όμως ταυτόχρονα αιστανόμουνα εκείνο το παράξενο αίσθημα της απογοήτεψης, που περιμένει παντού, το αίσθημα, που ορθώνεται μέσα μας και μας χαλινώνει τα όνειρα στις πιο έντονες στιγμές της ζωής μας. Τρόμαξα μπροστά στη δοκιμή αυτή να ξυπνήσουμε στη ζωή τη νιότη, σα να φοβόμουνα πως αντ' τη νιότη θαπαντούσα κάποιον πόνο, που ήθελα να τον αποφύγω με κάθε τρόπο.

Είμουνα τόσο βέβαιος για την απογοήτεψη, ώστε η αθώα πρόταση της γυναικός μου, η μικρή εκδρομή στο νησάκι, όπου γνώριζα τον κάθε κόλπο, το κάθε στενό, ως και τις πέτρες ακόμα στο βυθό του φιόρδ, μου φάνηκε πως έκρυβε κάτι τόσο σοβαρό και κρίσιμο, ώστε να έπρεπε να το συλλογιστώ καλά πριν λάβω μια τόσο βαρειά, μοιραία απόφαση. Ταυτόχρονα

όμως είδα πως η ιδέα αυτή γέμιζε τη γυναίκα μου με τόση μαγεία, ώστε δεν μπορούσα να πω όχι. Γι' αυτό είπα ναι και την έσφιξα στο στήθος μου για να κρύψω τη δυσθυμία μου.

Όταν όμως γυρίζαμε στο σπίτι, σ' όλην την ύπαρξη της Έλσας είτανε χυμένο κάτι σα λάμψη νεανική. Δεν είχε νοήσει τίποτε από κείνο που αιστανόμουνα πραγματικά. Σα να πίστευε πως βάδιζε προς κάποια μεγάλη ευτυχία, τόσο έλαμπε η όψη της καθρεφτίζοντας το ζωντανό αίσθημα, που έδενε μαζί εκείνο που υπήρξε με κείνο που υπήρχε. Και μου πέρασε στην ψυχή ένα τόσο θλιβερό συναίσθημα με την ιδέα πως μπορούσε ναληθέψη η προαίσθησή μου, ώστε μου ήταν αδύνατο να κρατήσω τους στοχασμούς μου.

– Είσαι βέβαιη πως θα είναι, όπως το περιμένεις; ρώτησα.

Έκαμε κίνηση σπασμωδική κ' η έκφραση του προσώπου της είτανε σχεδόν πικρή, όταν απάντησε:

– Γιατί θέλεις να μου τα καταστρέφης όλα;

– Το κάνω αλήθεια;

– Όχι, μα είμουν τώρα τόσο ευτυχισμένη.

Σώπασα και την έσυρα πιο κοντά μου. Εμπρός στην πίστη της λησμόνησα το δισταγμό μου κ' η ασήμαντη εκδρομή μας πήρε στη φαντασία μας σχήματα παράξενα, έτσι όπως όταν κοντινά νησιά υψώνονται στον ορίζοντα και λάμπουνε σε φως φανταστικό.

9

Τέλος μια Κυριακή πρωί καθόμαστε στο κατάστρωμα του βαποριού και βιαζόμαστε να φτάσουμε κει που θέλαμε.

Είχαν περάσει πολλά χρόνια που δεν κάμαμε αυτόν το δρόμο, χρόνια που φέρανε καλά και κακά, χρόνια που μας χωρίσανε και χρόνια που μας ξανασμίξανε. Δρόμους ξεχωριστούς πήραν οι στοχασμοί μας, μα συναπαντηθήκαν πάλι και δεμένοι σα μ' ένα παράξενο μυστικό αίσθημα, που ήθελε να προκαλέση τη μοίρα, καθόμαστε πλάγι πλάγι, ενώ μπροστά μας περνούσαν οι τοποθεσίες αραδιαστές, φωτισμένες από τον ξάστερο ανοιξιάτικο ήλιο, περιβρεγμένες από τα γαλανόλαμπο νερό, που ένας αλαφρός άνεμος το έκανε να τρεμουλιάζει.

Η αντίστασή μου είχε χαθεί τώρα ολότελα.

Άφησα να με σέρνει χωρίς θέληση η γυναίκα μου και δεχόμουνα την κάθε εντύπωση με μια συγκίνηση, σα να είμουνα δώδεκα χρόνια νεώτερος και να καθόμουνα στο κατάστρωμα και να τραβούσα προς νέα άγνωστα τέρματα, που μέλλανε ναλλάξουνε την καθημερινή ζωή μου και να δώσουνε σ' όλην την ύπαρξη, νέες άποψεις. Η γυναίκα μου μού φαινότανε ξανανιωμένη όπως και γω. Το πρόσωπό της το χρωμάτιζε απαλή κοκκινάδα και τα μάτια της φεγγοβολούσανε με τη λάμψη εκείνη που δίνει η ευτυχία. Η φωνή της είχε τόνους αόριστης τρυφερότητας, που με χαδεύανε μ' όλη τη δύναμη της χίμαιρας, που πλημμυρούσε και τους δυο μας, και μεταξύ μας πετούσανε λόγια και χαμόγελα, βλέμματα και κινήματα, όπως γίνεται μόνο στον πρώτον καιρό της αγάπης.

Κι όταν το βαπόρι μας έβγαλε τέλος στη στεριά, αφού σταθήκαμε μόνοι στην αποβάθρα και βλέπαμε το πλοίο που έφευγε, πιαστήκαμε έπειτα μέση με μέση και πήραμε αργά το δρόμο, που πήγαινε φιδωτός ανάμεσα σε λεφτοκαριές και ψηλές ροζιάρικες βελανιδιές. Στα κλαδιά τους μόλις φαινόταν ένα πράσινο ανοιξιάτικο χνούδι και τότε είδαμε πόσο λίγο είταν προχωρημένη γύρω μας η βλάστηση. Η θάλασσα, που κρατεί σφιγμένο στο κρύο της αγκάλιασμα όλο το σύμπλεγμα των βραχόνησων, τα ζώνει με την ψύχρα των πάγων, που εμποδίζει την εργασία της άνοιξης. Εδώ δε χλόιζε ο τόπος όπως μέσα στη στεριά, όπου λιβάδια και δάση φουντώνουν γλήγορα, προφυλαγμένα όπως είναι από τη ζώνη των βραχόνησων, που κρατεί μακριά τους βορεινούς ανέμους. Εδώ είταν ερημιά και κρύο, στα κλαδιά των δέντρων φαινότανε χλωμά ανοιχτοπράσινα σημάδια, που λάμπανε σταχτεροκίτρινα, οι ιτιές είταν

γεμάτες χνουδωτά ανθάκια, η χλόη κρεμότανε κάτω από τα ξερόφυλλα κ' οι ανεμώνες, που μέσα στη στεριά είτανε πια μαδημένες, εδώ ανθίζανε λευκογαλάζιες κάτω από τους κλάδους των χαμηλών λεφτοκαριών.

Αυτή ίσια ίσια η αργή ανάπτυξη της φύσης πλημμυρούσε και τους δυο μας με μια νέα ευτυχία, βυθισμένοι καθώς είμαστε στην ψυχική διάθεση μας. «Βλέπεις, εδώ έρχεται αργότερα, όπως τότε!» – «Ξέρεις όσα κάθονται στα νησιά βλέπουνε δυο φορές την άνοιξη!»

Και κοιτάζαμε πέρα το πλατύ φιόρδ, που έζωνε όλην αυτή την αργοπορημένη άνοιξη, και χαιρόμαστε τους γλάρους που πετούσαν όπως μια φορά σε μακρουλά τόξα απάνω από το γαλανά νερό, χαιρόμαστε τα λευκά φτερά τους, που γυαλίζανε στον ήλιο, και σταθήκαμε να δούμε το παιγνίδι τους καλήτερα, καθώς βουτούσανε στον αέρα και φθάνανε στο νερό, στο μέρος, όπου το άγρυπνο μάτι τους ξάνοιγε τη λεία.

Χέρι με χέρι, σα δυο παιδιά, ανεβήκαμε το λόφο και φτάσαμε σ' ένα μικρό κόκκινο σπίτι και κοιταχτήκαμε, σα ναλλάζαμε αναμεταξύ μας κάποιο μυστικό, όταν ο βαρκάρης, που μας περνούσε αντίπερα μια φορά, βγήκε στην πόρτα και μας έταξε να μας φέρη στο νησί της νιότης μας.

Σιωπηλοί περάσαμε το γαλανό νερό. Χωρίς ναλλάξουμε λέξη, γεμάτοι από την παράξενη διάθεση, που κυρίευε και τους δυο μας και που φαινότανε πως μεγαλώνει με κάθε νέα τοποθεσία που μας ανοιγότανε, καθόμαστε χεροπιασμένοι κι αφίναμε να μας πλημμυρίζουν οι ανάμνησες, ξέροντας καλά πως ο ένας γνώριζε ό,τι συλλογιζόταν ο άλλος. Ποτέ δε μας φάνηκε αυτό το πέρασμα τόσο λαμπρό, ποτέ δεν είχαμε δει όπως τώρα τη μαγευτική μεγαλοπρέπεια του μεσημεριανού ήλιου, ποτέ το φεγγοβόλημα του νερού και της πυκνόφυλλης ακροθαλασσιάς δεν είχε σμίξει τόσο μελωδικά με το σοβαρό βάθος του σκοτεινού δάσους των ελατιών. Κι όταν πλησιάσαμε στο νησάκι, νομίζαμε πως κάθε πέτρα, κάθε δέντρο, κάθε θάμνο μεγαλώνανε όχι από το πλησίασμα, μα από την ανάμνησή μας, που είχε φυλάξει πιστότερα από την πραγματικότητα την τοποθεσία αυτή, απ' όπου βλάστησε για μας η ευτυχία όλης της ζωής.

Όταν όμως φτάσαμε στη στεριά, σταματήσαμε κ' οι δυο και το ξεφωνητό της μαγείας, που έτρεμε στα χείλη της Έλσας, πάγωσε. Άφωνοι κοιτάξαμε ο ένας τον άλλον και σα στενοχωρημένοι από κάτι νέο, ανέλπιστο, που δε θέλαμε ούτε να το δούμε καν ή να το γνωρίσουμε, προχωρήσαμε αργά στο στενό μονοπάτι.

Εκείνο που παρατηρήσαμε είταν πως το σπιτάκι του νησιού δεν είτανε τώρα πια σταχτί. Είτανε χρωματισμένο κόκκινο. Δεν είταν πια το πλατύ δίπατο χτίριο, μα ένα χαμηλό σπιτάκι στη μεριά, όπου έστεκε μια φορά η πρώτη κατοικιά μας. Φαινότανε σα να είχε μαζευτεί στην παλιά θέση, σα να το είχε κάμει η φτώχεια κ' η ανάγκη να μικρύνει τόσο. Σταθήκαμε μια στιγμή σιωπηλοί, σα να χρειαζόμαστε να πάρουμε την αναπνοή μας.

– Γιώργο, είτε η Έλσα, τι είναι τούτο;

Μου έφτασε να δείξω μόνο τις παλιές βελανιδιές, που είταν ολόγυρα. Τα κλαδιά τους είχανε μαύρα σημάδια κ' η φλούδα τους είτανε καψαλισμένη. Της έδειξα τα θεμέλια, τα μαυρισμένα από την καπνιά, το μικρόν κήπο που είχε παραμεληθεί κ' ένα σωρό μαδέρια έξω στην αυλή. Είτανε καμένα, σαπισμένα και φαγωμένα. Αυτό είταν όλο που έμενε από την πρώτη μας κατοικία.

– Θάπιασε φωτιά, είπα.

Κ' η φωνή μου έτρεμε.

– Καμένο μέρος.

Σα να νοιώθαμε κ' οι δυο τον εαυτό μας αχώριστο από το μέρος αυτό, που είχαμε χρόνια να το δούμε, μας κινήθηκε η περιέργεια να μάθουμε τι έτρεξε, τι έγινε κι άλλαξε το νησί της ευτυχίας μας τόσο, ώστε να μας καταντήσει αγνώριστο.

Η νέα αυτή περιέργεια σκόρπισε σχεδόν όλον τον κόσμο των ονείρων, που μας έδενε ως τώρα, και πλάτυνε τον κύκλο της αίστησής μας τόσο, ώστε να περικλείει και τη ζωή εκείνων,

που είχανε ζήσει κ' εργαστεί και υποφέρει σ' αυτό το μέρος και που ο καιρός που πέρασε τους άλλαξε τόσο σκληρά, ώστε να μην τους χρυσώνουν πια ευτυχισμένα όνειρα την τραχεία πραγματικότητα.

Κ' ενώ γυρίσαμε τη σκέψη μας στους ανθρώπους αυτούς, που πρωτίτερα τους θεωρούσαμε μόνο σαν αναγκαίο συμπλήρωμα της δικής μας χαράς, άνοιξε η πόρτα του σπιτιού και στη λάμψη του ηλιού, που έπεφτε στη σκάλα, παρουσιάστηκε μια καμπουριασμένη γειτόνισσα και μας κοίταξε μ' ένα χαμόγελο, που έδειχνε πως μας γνώρισε. Φαινότανε τόσο γερασμένη, που έμοιαζε σα να βγήκε από κάποιο παραμύθι, ακκουμπούσε σ' ένα ραβδί και τα σουρωμένο πρόσωπό της ζάρωνε ακόμα περισσότερο από τον πόνο, όταν κινούσε το αρθρικό κορμί της.

– Αλλοιώς το αφήσανε κι αλλοιώς το βρίσκουνε ταφεντικά... είπε η γερόντισσα.

Κ' ενώ αυτή προχωρούσε με κόπο, παρουσιάστηκε από πίσω ένας γέρος, ήρθε, μας χαιρέτησε κι αυτός, έτριψε τα χέρια, έβηξε και μουρμούρισε ακατανόητα λόγια, κάνοντας θέση στους δύο ξένους να περάσουν το κατώφλι.

Από μια βεράντα μισοτελειωμένη είδαμε όξω το φιόρντ και το στενό του καιρού της νιότης μας. Ο κήπος ήταν παραμελημένος όπως κι όλο το καινούριο σπίτι, η χλόη έπνιγε τους δρόμους, όπου περπατούσαμε μια φορά, και στο κιόσκι κάτω στην ακρογιαλιά σαπίζανε τραπέζια και καθίσματα, γιατί κανένας δε διόρθωνε ό,τι χαλούσε η βροχή κι ο άνεμος.

Χωρίς να χρειαστή να τους ρωτήσουμε, μας διηγηθήκανε οι δυο γέροι πως τους έτρεξε το κακό. Η γυναίκα διηγότανε κι ο άντρας βεβαίωνε ξαναλέγοντας τα λόγια της. Και το κακό είχε ρθει τόσο δόλια και ξαφνικά, ώστε να μην μπορέση να του αντισταθή κανείς ούτε να μπορέση να δώση κανείς βοήθεια.

Η πυρκαϊά έπιασε μιαν ανοιξιάτικη μέρα το Μάρτη, μια μέρα που φυσούσε ο βοριάς ψυχρός κι ο πάγος ανάμεσα στα νησιά ούτ' έσπαζε ούτε βαστούσε να περάσουν απάνω του. Γι' αυτό οι γειτόνοι στέκανε και κοιτάζανε χωρίς να μπορούνε ναρθούνε να βοηθήσουν. Μόνοι τους οι δυο γέροι γλυτώσανε ό,τι μπορέσαν κ' έπειτα στέκανε και κείνοι και κοιτάζανε να καίεται ό,τι είχαν, δίχως να μπορούνε να κάμουν τίποτε.

Με τις τελευταίες σπίθες που σβηστήκανε στη στάχτη, έσβησε και σ' αυτούς η τελευταία ελπίδα πως θα μπορούσαν να περάσουν άνετα τα γερατιά τους. Μια μόνο έφτασε να σαρώση όλα όσα μαζευτήκανε σε χρόνια.

Σα χτυπημένοι από την ίδια μοίρα καθόνταν εκεί εκείνοι οι δυο, που λίγες στιγμές προτίτερα αιστανόνταν τον εαυτό τους ξανανιωμένον, κι ακούγανε τα βαριά, τα λίγα λόγια των γερόντων, που τους ερήμωσε το σπίτι η πυρκαϊά. Ακριβώς το συγκινητικά συνηθισμένο της ιστορίας αυτής με τις διάφορες ασήμαντες λεπτομέρειες κατασύντριψε τους ξένους: γύμνωσε τα όνειρά μας από τη λαμπράδα της χίμαιρας και μας πλημμύρισε με σιωπηλή μελαγχολία. Μας φαινότανε πως ενώ εμείς δε γνωρίζαμε τίποτε, πως ενώ ζούσαμε τη ζωή μας και φανταζόμαστε πως είμαστε ευτυχισμένοι, εδώ έξω στο νησάκι καιγότανε και χανόταν κάτι από κείνον το θησαυρό της ζωής, που είχαμε μαζέψει και τονέ νομίζαμε καλά φυλαγμένον.

Η Έλσα είχε το συναίσθημα πως σ' αυτήν την πυρκαϊά έχασε κείνη περισσότερο από τους δυο γέρους. Γιατί ποια σημασία είχαν τα έπιπλα, τα φορέματα, τα πράματα; Ποια σημασία είχε αν δυο ερειπωμένοι άνθρωποι, που η ζωή τους κόντευε να τελειώση, καθόνταν εδώ και θλιβόντανε για την αντίθεση μεταξύ χτες και σήμερα, μιαν αντίθεση που καταντούσε ασήμαντη όσο η αλλοτινή ευημερία είτανε τόσο μικρή; Ποια σημασία είχαν όλ' αυτά εμπρός στο πως αυτή δεν έμελλε να ξαναδή ποτέ το νησί της νιότης της, όπως το είδε μια φορά;

Έτσι αιστανότανε και γύρισε και με κοίταξε και δεν μπορούσα να της δώσω καμιά παρηγοριά. Γιατί στοχαζόμουνα πόσο κακά έκαμα να μην ακούσω τη φωνή της προαισθητής μου και να λυτρώσω και τους δυο μας από το να δούμε τα ερείπια της ευτυχίας μας. Μα δεν είχα την καρδιά να το πω κι άρπαξα το μπράτσο της και προχωρήσαμε στο νησί μακρύτερα.

Έγινε με μας όπως με τα παιδιά του παραμυθιού, που πλανηθήκανε καιρό στη μαγική χώρα κι άμα γυρίσανε στον τόπο τους, βρήκανε πως ο καιρός βιάστηκε και γέρασε και κούρασε τους ανθρώπους γύρω τους. Άφωνοι κι ονειρεμένοι καθήσαμε στην ακρογιαλιά και κοιτάζαμε το φιόρδ. Εκεί μένανε όλα όπως είχαν και κει που καθόμαστε λησμονήσαμε το καινούριο σπίτι και την καταστροφή που έγινε πίσω μας. Θυμόμαστε μόνο πως κατοικούσαμε τρία χρόνια σ' αυτόν τον κόλπο, κάθε νέο καλοκαίρι σε νέα θέση. Και μ' ένα είδος πόθου να ξακολουθήσουμε ό,τι αρχίσαμε, αποφασίσαμε να περάσουμε αντίπερα, στην κατοικία του δεύτερου καλοκαιριού, σ' ένα κόκκινο σπιτάκι, που το θυμόμαστε στην άκρη του δάσους, σ' ένα μικρό λιβάδι, όπου αποκοιμίζαμε το πρώτο μας παιδί μέσα σ' ένα λευκό πλεχτό καροτσάκι κάτω από το γαλάζιο σκέπασμα.

Περάσαμε τώρα εκεί με τη βάρκα και ξέραμε πως θα βρούμε μια έρημη ακρογιαλιά. Είχαμε μάθει πως ο καιρός σάρωσε και δώ κάθε σημάδι από ό,τι υπήρχε μια φορά και τάλλαξε όλα.

Στο μικρό ακρωτήριο, όπου βγήκαμε, κατοικούσε δώ και μερικά χρόνια ένας γέρος ψαράς με τη γυναίκα του. Μια χειμωνιάτικη νύχτα, που το χιόνι στοιβαζότανε γύρω στην καλύβα, πέθανε η γυναίκα κι όταν μια μέρα σήμανε η ώρα και για το γέροντα, τα παιδιά κληρονομήσανε τα δυο σπιτάκια στην άκρη του δάσους, τη βάρκα και το ψαράδικο καλύβι κάτω στη θάλασσα.

Μα στα βραχόνησα υπάρχουν κάποιες ιστορίες και μια από αυτές είναι κ' η ιστορία των μικρών κόκκινων σπιτιών στην άκρη του δάσους. Όταν περάσανε τα πενήντα χρόνια, για όσο διάστημα είχαν αγοράσει τον τόπο οι γέροι μια φορά, ήρθε ο χωρικός που τον είχε ιδιοκτησία και τον ξαναπήρε. Έδιωξε τους νέους κατόχους αποκει. Και για αυτό γκρεμίστηκανε τα σπίτια, σηκωθήκανε τα ξύλα και το χωράφι, που φυτευότανε πρωτίτερα πατάτες, γέμισε αγριόχορτα κι αγκάθια και το μέρος φαινότανε και δώ σα να το ρήμαξε η φωτιά.

Οι δυο ξένοι, που ζητούσανε τα χνάρια της νεανικής τους ευτυχίας, βρεθήκανε και δώ μπροστά σ' ερείπια. Είτανε σα να τους κυνηγούσανε παντού χαλάσματα. Και κυριεμένη από μια ανησυχαστική αγωνία η Έλσα άφησε το μπράτσο μου. Ανέβηκε το λόφο, το γεμάτο ξερόκλαδα, κ' έφτασε σ' ένα φράχτη που του έλειπε η πόρτα και στους πάλους απομένανε δυο σκουριασμένα, στραβωμένα σίδερα.

Εδώ ακκούμπησε τα χέρια στο φράχτη κι αφίνοντας ελεύτερο το δρόμο στα ευκολοάλλαχτα αισθήματα, που της πλημμυρούσαν την ψυχή, ξέσπασε σ' ένα σφοδρό κλάμα, σε λυγμούς, σα να σωριάστηκε στην κεφαλή της όλη η δυστυχία της ζωής. Μου έσπρωξε το χέρι όταν έκαμα να τη χαδέψω κ' έκλαιγε τόση ώρα, ώστε άρχισα να χάνω την υπομονή και τη βίασα να φύγουμε για να μη φτάσουμε αργά στο βαπόρι.

Δε μ' άκουε, αγκάλιασε τον ώμο μου κ' είπε:

– Έχεις δίκιο, δεν έπρεπε ναρθούμε.

Κι ομολόγησε πως λογάριαζε καιρό την εκδρομή αυτή, πως την επιθυμούσε χρόνια, πως τυχαία, δεν ήξερε κ' η ίδια πώς, της ήρθε η ιδέα πως έπρεπε να γίνη τώρα, τώρα αμέσως. Σταπόκρυφά της όνειρα η ιδέα της εκδρομής αυτής είχε δεθεί τόσο παράξενα με την ιδέα ολάκερης της ευτυχίας μας. Της φαινότανε σα να έπρεπε να κάνουμε την εκδρομή αυτή, σα να μην μπορούσε να βεβαιωθεί πράγματι για την ευτυχία της πριν ξαναδύ αυτό το μέρος, έτσι όπως το είδε μια φορά κι όπως το έβλεπε πάντα στα όνειρά της. Είπε πως είχε σκοπό, άμα θαρχόμαστε μαζί εδώ έξω, να με παρακαλέση ναρθούμε να κατοικήσουμε άλλο ένα καλοκαίρι. Κ' ήξερε πως δε θα μπορούσα να της το αρνηθώ. Μα τώρα που δεν έμενε πια τίποτε, τίποτε απ' όλα εκείνα που είχανε μια φορά δικά της, τώρα της φαινότανε πως κόπηκε ο κρίκος που την έδενε με τη ζωή την ίδια.

Έμεινα άφωνος εμπρός στο απελπισμένο ξέσπασμά της κ' εννοούσα μόνο πως είχα να κάνω με μια από κείνες τις φαντασιοπληξίες ή τα όνειρα, που για έναν άνθρωπο με έντονη συναισθηματική ζωή έχουν μεγαλύτερη σπουδαιότητα παρότι η ίδια η ζωή. Όσο για μένα,

αιστώνθηκα βέβαια και γω συγκίνηση, τόσο από τις ενθύμησες που μου ξυπνούσαν αυτά τα μέρη, όσο κι από την καταστροφή που έγινε κει. Μα ούτε σκέφτηκα διόλου να συνδέσω την ερήμωση αυτή με ό,τι μου είταν αγαπημένο και σημαντικό. Κ' έμεινα σαστισμένος εμπρός σ' αυτό το ξέσπασμα του πόνου.

Δοκίμασα να το ησυχάσω με τα συνηθισμένα μέσα, που ησυχάζει ο άντρας το γυναικίον πόνο. Με χάδια. Μα η Έλσα μου έσπρωξε το χέρι, γιατί είδε πως ο μαλακός μου τρόπος έκρυβε μια παρηγοριά, που την περιφρονούσε. Ήθελε μόνο συμπάθεια. Το πρόσωπό της πήρε σιωπηλή, απλησίαστη έκφραση, σα να είχε υποτάξει όλο της το είναι στη φαντασία, που την κυρίευε και που δεν ήθελε ναφήση να της την ταραχή κανέννας.

Κοίταξε τα ρημαγμένο μέρος γύρω της κ' ενώ η ματιά της γέμισε συμπόνεση, είπε:

– Δυστυχισμένοι άνθρωποι!

Η δική της απογοήτευση άλλαξε πάλι σε συμπόνεση για τη δυστυχία άλλων ανθρώπων, τη δυστυχία που μαρτυρούσε αυτός ο ρημαγμένος τόπος. Ξανακάθισε χάμω και ρίξαμε τα μάτια γύρω στο μικρό λόφο εκεί στην άκρη του δάσους, που μας έφερνε στην ανάμνηση την ξένοιαστη γαλήνη ενός ολάκερου καλοκαιριού. Αρχίσαμε να μιλούμε. Και δοκιμάσαμε να παραστήσουμε στο νου μας τη σκηνή που προηγήθηκε από την ερήμωση αυτή. Ο χωρικός, που είχε ιδιοκτησία του τον τόπο, ήρθε στα παιδιά, που κληρονομήσανε το σπίτι. Τους είπε μια και καλή πως τέλειωσε η προθεσμία. Περάσανε τα πενήντα χρόνια κ' έπρεπε να γκρεμιστούν τα σπίτια. Ήθελε πάλι τον τόπο του. Ολοφάνερα δεν είχε από αυτό καμιά ωφέλεια, θα είταν ίσως καλύτερα γι' αυτόν αν πουλούσε τον τόπο γι' άλλα τόσα χρόνια ακόμα. Μα είδε πως οι άλλοι νοικιάζανε το καλοκαίρι το ένα σπίτι. Το εισόδημα αυτό του κίνησε το φτόνο και του καρφώθηκε στο νου η επίμονη ιδέα πως δεν έπρεπε να κατοική κανείς εδώ. Ο τόπος έπρεπε νανήκη σ' αυτόν και σε κανέναν άλλον.

Κ' έτσι τα παιδιά, που κατοικούσαν εδώ, έπρεπε να γκρεμίσουν τα σπίτια τους και να φέρουν τα υλικά σ' άλλο νησί, όπου κάποιος πλούσιος συγκινήθηκε και τους έδωσε τόπο να χτίσουνε νέα σπίτια. Μα όταν είχε φορτωθεί κ' η τελευταία βάρκα κ' είταν έτοιμη να φύγη, έπιασε και το νέον η μανία και με το δικαίωμα, που είχε κι αυτός, άρπαξε το πελέκι. Έκοψε τα δέντρα, ξερρίζωσε τους θάμνους, έβγαλε την πόρτα του φράχτη και την έρριξε απάνω στη βάρκα. Κι αφού κύλησε τις πέτρες της σκάλας στη θάλασσα και κατάστρεψε έτσι και την αποβάθρα, έφυγε από το νησί ευχαριστημένος πως ο εχτός του δεν είχε να κερδίση τίποτε.

Γι' αυτά μιλούσαμε, όμως όλη την ώρα η δική μας απογοήτευση παραφύλαγε πίσω από τα λόγια μας κ' η Έλσα έτρεμε.

– Είμαστε μεις που σέρνουμε μαζί μας τη δυστυχία; ρώτησε.

Χαμογέλασα. Ο λόγος της μου φάνηκε υπερβολικός.

– Πάμε στο τρίτο νησί. Εκεί ξέρουμε πως όλα είναι όπως είτανε, είπα.

Μα η Έλσα κούνησε το κεφάλι και σηκώθηκε απότομα:

– Πάμε από το δάσος, απ' τον παλιό δρόμο.

Και χωρίς να περιμένη την απόκρισή μου, τράβηξε μπροστά. Φαινότανε σα να της ξαναήρθε η προτητερινή ζωηρότητα, σα να τίναξε από πάνω της όλο το βάρος της ξένης λύπης, καθετί που ίσκιωνε το μέρος αυτό των παλιών θυμητικών μας και μας κυνηγούσε ολάκερη την αλλόκοτη αυτή μέρα με όλη τη θλίψη και τη δυστυχία του κόσμου. Μ' έφερε ίσια στο δάσος σ' ένα στενό μονοπάτι, όπου τα έλατα σμίγανε τους κλάδους τους απάνω από τα κεφάλια μας. Ο δρόμος είτανε μαλακός κ' ευκολοπάτητος. Τριγύρω μας ο ήλιος έτρεμε απάνω στα υγρά μούσκλα, στα κλαδιά και στους κορμούς. Τα μονοπάτι έβγαινε κάτω σ' ένα μικρόν κόλπο, που έκοβε τα δάσος εμπρός σ' έναν απότομο βράχο, και στην ακρογιαλιά, όπου είταν αριά τα δέντρα, ο ήλιος έπεφτε πλατιά απάνω στο γυμνό, ανοιχτό και μόλις χλοϊσμένο έδαφος.

Εδώ σταμάτησε η Έλσα κι άρχισε να ψάχνη στους κορμούς των δέντρων. Κι όταν την είδα να γυρεύη κάτι εκεί, ξύπνησε μέσα μου και μένα κάποια θύμηση κοιμισμένη πολύν καιρό, τόσο ώστε μόλις μου ήρθε μια φορά στο νου στο διάστημα έντεκα χρόνων.

Είταν ένα βράδι, τότε που κατοικούσαμε σε κείνο το σπιτάκι που τώρα γκρεμίστηκε, ένα αυγουσιάτικο βράδι. Είχαμε ρθει εδώ από το ίδιο μονοπάτι, ναποχαιρετίσουμε ένα ωραίο καλοκαίρι. Κ' η Έλσα έβγαλε από το φόρεμά της μια μαύρη καρφίτσα και την έμπηξε στον κορμό ενός ελάτου.

– Να δούμε αν θα είναι δω όταν ξαναέρθουμε είπε.

Η ανάμνηση αυτή σκίρτησε μέσα στην ψυχή μου και με μελαγχόλησε. Άξαφνα είδα τη γυναίκα μου να τρέχει μ' ανάλαφρη κραυγή σ' ένα μικρό έλατο. Από τη φλούδα του έβγαλε μια σκουριασμένη καρφίτσα κ' έτρεξε και μ' αγκάλιασε και με φίλησε και δάκρυζε από ευτυχία.

Προσεχτικά την έμπηξε πάλι στον κορμό του δέντρου. Γιατί δεν της βαστούσε η καρδιά να την πάρη μαζί της. Ίσως να είχε κάποιον προληπτικό φόβο να την αγγίση. Μα από την ώρα που τη βρήκε, η θλιβερή εντύπωση από τη δική μας απογοήτευση κι από τη δυστυχία των άλλων χάθηκε, οβήστηκε κι από τους δυο μας. Και σα να μας είταν αυτό το περιστατικό παρηγορητικός χαιρετισμός μιας αγαθής μοίρας, περάσαμε ευτυχισμένοι τώρα απάνω από τα ερείπια της πυρκαϊάς, που δε μας άφησε άλλο τίποτε παρά μια παλιά, σκουριασμένη καρφίτσα, που είτανε τόσο καλά κρυμμένη, ώστε δεν μπόρεσε να την πάρη κανείς.

10

Πόσες φορές συλλογίστηκα την εκδρομή αυτή, πόσες φορές από τότε μου παρουσιάστηκε σα σύμβολο όλης της ζωής μας!

Τότε όμως αυτό το περιστατικό μας έκαμε άλλη εντύπωση, παρότι μου κάνει τώρα η ανάμνησή του. Τότε μας έκαμε να πάμε και στο μέρος, που κατοικήσαμε για τρίτη φορά το καλοκαίρι, και να νοικιάσουμε για δεύτερη φορά το σπίτι, που η γυναίκα μου δεν ήθελε να το δη στην αρχή. Και χαρούμενοι τραβήξαμε όξω στο μέρος, που μας έδενε μαζί του μια σκουριασμένη καρφίτσα, που δεν την πήρε κανείς.

Δίχως σύννεφα, που να κρύβουνε τον ήλιο, στέκει εμπρός μου το καλοκαίρι, που ακολούθησε την ανοιξιάτικη αυτή εκδρομή. Με ποια όρεξη εργαζόμουναι και πώς προχωρούσε η εργασία εύκολα. Ήσυχαι και χωρίς κόπο στοιβαζόντανε τα φύλλα και σχηματίζανε το βιβλίο, που θα έβγαине το χινόπωρο, και συχνά περίμενε το φαγητό στο τραπέζι, όταν συρτωνόνταν η πόρτα κ' η Έλσα κάθιζε ν' ακούση να της διαβάσω τις σελίδες, που γραφήκανε ως τα μεσημέρι. Γαλήνια κ' ευτυχισμένη καθόταν εκεί και χαιρότανε που ο όγκος του χειρόγραφου μεγάλωνε κάθε μέρα. Γιατί γνώριζε καλά ποιος έδινε ζωή στην εργασία. Γνώριζε πως όσα έγγραφα εκεί για τους ανθρώπους βλασταίνανε από τις μακριές ομιλίες μεταξύ μας κ' είταν ευχαριστημένη που την ονόμαζα ζωντανό σημειωματάρι μου, σημειωματάρι που βαστούσε ασφαλέστερα παρά κάθε γραφή τους στοχασμούς μου και μου τους ξαναέδινε δροσερούς και ξανανιωμένους. Γιατί όταν τους αντλούσα από την πιστή μνήμη, που τους φύλαγε καλήτερα παρότι εγώ, τους ξανάβλεπα με το μεγεθυντικό φακό της αγάπης, με το φακό που έβλεπε κείνη όλα σα αφορούσαν αυτή και με και προπαντός την εργασία μου. Για τούτο, όταν της διάβαζα ό,τι είχα γράψει, είχα το συναίσθημα πως όσα είχαμε δει μαζί σε οράματα κερδίζανε τώρα με τη γραπτή μορφή τους. Αιστανότανε μιαν ήρεμη, παράξενη μητρική χαρά εκεί που ακολουθούσε τη γεννητική ανάπτυξη των πνευματικών αυτών τέκνων μου κι όμως τα ζηλοτυπούσε, γιατί νόμιζε πως γεμίζουνε τη σκέψη μου σε βαθμό που να παραμερίζουν εκεί μέσα αυτή την ίδια, το σπίτι, τα παιδιά κι όλα όσα έδινε η ζωή. Ναι, δεν πιστεύω να μπορούσε και να υποψιαστή ακόμα πόσο αυτή η συνδημιουργία μαζί της μου είτανε πολυτιμότερη από τη δημιουργία την ίδια.

Όσο και να φαίνεται παιδιάστικο, είναι ωστόσο αλήθεια πως τίποτε άλλο δε με κέντρισε ποτέ περισσότερο σε πνευματική δράση, όσο όταν από την έκφραση του προσώπου της, που δεν μπορούσε να κρύψη ποτέ το στοχασμό του, εννοούσα πως μου πέτυχε το έργο που έγγραφα και πως είταν ευχαριστημένη. Εκεί που έγγραφα, συλλογιζόμουναι πως θα της το διαβάσω κ' η

ιδέα αυτή σκορπούσε τις χίλιες φαντασιοπληξίες, που έρχονται απροσκάλεστες και θέλουν να εμποδίσουν την πέννα να προχωρήσει. Μα όταν τέλειωνε το διάβασμα κ' ερχόμαστε στην τραπεζαρία, γελούσαμε κ' οι δυο αν είχε κρυώσει τα ψάρι και τα παιδιά κακοπλυμένα, ηλιοκαμένα και ξυπόλυτα κάθονταν εκεί και περιμένανε πεινασμένα.

Конец ознакомительного фрагмента.

Текст предоставлен ООО «ЛитРес».

Прочитайте эту книгу целиком, [купив полную легальную версию](#) на ЛитРес.

Безопасно оплатить книгу можно банковской картой Visa, MasterCard, Maestro, со счета мобильного телефона, с платежного терминала, в салоне МТС или Связной, через PayPal, WebMoney, Яндекс.Деньги, QIWI Кошелек, бонусными картами или другим удобным Вам способом.